

«Det som skjer på nett forblir på nett»

Hvordan barnehusene håndterer nettrelaterte overgrep

Aina Winsvold

NOVA

Velferdsforskningsinstituttet

HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

«Det som skjer på nett forblir på nett»

Hvordan barnehusene håndterer
nettrelaterte overgrep

*«Nei, vi har ikke noen rutiner ennå, men det er nok absolutt noe
vi bør ta tak i. Dette er jo egentlig en gylden anledning å ta dette opp.*

Vi har ikke tenkt så mye på dette før.»

(en ansatt på barnehus)

AINA WINSVOLD

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring

NOVA Notat 2/2015

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) er et forskningsinstitutt ved Senter for velferds- og arbeidslivsforskning (SVA) på Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferdssamfunnets tiltak og tjenester.

© Velferdsforskningsinstituttet NOVA
Høgskolen i Oslo og Akershus 2015

ISBN (trykt utgave) 978-82-7894-548-3

ISBN (elektronisk utgave) 978-82-7894-549-0

ISSN 1890-6435 (trykt)

ISSN 1893-9511 (online)

Desktop: Torhild Sager
Trykk: Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:
Velferdsforskningsinstituttet NOVA, HiOA
Stensberggata 26 · Postboks 4, St. Olavs plass, 0130 Oslo

Nettadresse: www.hioa.no/nova

Forord

Denne rapporten presenterer en studie av hvordan de ansatte ved barnehusene vurderer nettovergrep, hvordan de håndterer slike saker, samt hvilken betydning denne typen overgrep har for den videre behandlingen ved barnehusene. Bakgrunnen for studien er at nettet en svært viktig sosial arena for dagens unge. En del barn og unge bruker nettet til å utforske sin seksualitet, samtidig som det er et ganske høyt antall barn og unge som på ulike måter blir krenket på nettet. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) har gjennomført studien på oppdrag fra Redd Barna. Prosjektet ble gjennomført i perioden september 2014 til mars 2015. Jeg er veldig takknemlig for innsatsen til informantene ved barnehusene som har delt med seg av sin tid, sine tanker og sin kunnskap. Under hele prosessen har det vært et meget godt samarbeid med Kaja Hegg i Redd Barna. Tusen takk for god dialog og inspirerende møter. Tusen takk til forsker Anne Solberg og forskningsleder Tonje Gundersen ved NOVA for gode innspill og korrektur.

Oslo, april 2015

Aina Winsvold

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning	9
2 Definisjon av nettovergrep	11
3 Barnehusene	14
Dommeravhøret	15
4 Metode og problemstillinger	17
Sentrale problemstillinger i prosjektet har vært:	17
5 De ansattes erfaringer med nettovergrep	19
6 Hvordan avdekkes nettovergrep der dette ikke er en del av anmeldelsen	21
7 Hva slags kompetanse har de ansatte om overgrep på nett?	27
8 Oppfølging av barn og unge som har blitt utsatt for nettovergrep	31
Samtalene etter dommeravhør, hvordan gå videre	32
Betydningen av å avdekke	34
Å plassere ansvar og alminneliggjøre	35
Å lære bort strategier	37
En terapeutisk tilnærming	38
I kriminelles hender	38
Behov for ulike typer av praktisk hjelp	39
Foreldreveiledning	42
9 Henvisning til og samarbeid med andre instanser	47
10 Når offeret har vært en aktiv part	53
Å bli bevisstgjort risikoen	56
Å bygge opp samtalen og å sette i gang en refleksjonsprosess	57
11 utfordringer i forhold til psykisk utviklingshemmede	61
12 Å håndtere nettovergrep: Hva er mest utfordrende?	67
13 Avsluttende refleksjoner	69
Litteratur	73

Sammendrag

Formålet med denne studien er å undersøke hvordan barnehusene vurderer nettovergrep, hvordan de håndterer slike saker, samt hvilken betydning denne type overgrep har for den videre behandlingen ved barnehusene og i hjelpeapparatet. Nettet er en svært viktig sosial arena for dagens unge, og en del barn og unge bruker nettet til å utforske sin seksualitet. Samtidig er det mange barn og unge som på ulike måter blir krenket på nettet. Studien er initiert og finansiert av Redd Barna.

Undersøkelsen baserer seg på kvalitative intervjuer med ansatte ved alle de ti barnehusene i Norge. Vi har gjennomført både semi-strukturerte telefonintervjuer og fokuserte gruppeintervjuer. Hovedfunnene er som følger:

- Det er stor variasjon i hvor mye erfaring barnehusene har med nettovergrep.
- Det er kun et fåtall av barnehusene som jobber aktivt for å avdekke om det forekommer nettovergrep når dette ikke er en del av anmeldelsen. Kunnskap og en aktiv fremgangsmåte øker sannsynligheten for å avdekke slike overgrep.
- Det er viktig å få avdekket nettovergrep fordi det kan føre til store psykiske og sosiale problemer for ofrene.
- De barnehusansatte ønsker mer kunnskap og kompetanse om internett som sosial arena og om nettovergrep slik at de lettere kan avdekke overgrep gjennom samtale med barn og unge.
- Å oppdage at eget barn har blitt utsatt for overgrep på nettet, eller at barnet selv har vært aktiv i seksualiserte handlinger, kan bidra til opplevelse av skam og skyld hos foreldre. For å unngå at slike følelser tas ut på barna, er det viktig å støtte og bevisstgjøre foreldrene om hvor lett det er å bli utsatt for overgrep på nettet, gjennom veiledning og samtaler.
- Halvparten av barnehusene har erfaring med at utviklingshemmede har blitt utsatt for nettovergrep. De ansatte tror at antallet som faktisk blir utsatt for slike overgrep, er langt høyere enn de sakene som kommer til barnehusene.

- Noen barn og unge som kommer til barnehusene, er spesielt sårbare for å bli utsatt for ytterligere overgrep. For å forebygge overgrep, også på nett, er det viktig å bygge opp et sikkerhetsnett rundt barnet gjennom å involvere ulike aktører. Disse kan bidra til å rettlede barn og unge, og passe på at de ikke møter personer som ønsker å utnytte dem.
- Ansatte opplever at samarbeidet med andre faggrupper og instanser som regel fungerer godt, særlig blir samarbeidet med Kripos verdsatt.
- Et uttalt problem er at det kan være problematisk å koordinere avhørene til det beste for barnet når overgriper og offer befinner seg i ulike distrikt. Dette fordi overgriper har rett til å få innsyn i offerets vitnemål før eget avhør, og dermed kan han/hun kvitte seg med bevis eller tilpasse eget vitnemål.

1 Innledning

I dag er internett en viktig arena for sosial kontakt for barn og ungdommer, og mye av det sosiale livet foregår der. Nettet er et sted man kan treffe gamle og nye venner, men det er også et sted som åpner for eksperimentering blant annet fordi man kan være anonym. Man kan for eksempel gi seg ut for å være en annen enn man er, og det åpner muligheter for å utforske og å eksperimentere med egen seksualitet på nye måter. Anonymiteten og avstanden til dem man kommuniserer med kan bidra til at man trår over noen grenser for hva man ellers ville ha gjort. Dessuten er det ikke alltid så lett å vurdere de langsiktige konsekvensene av de handlingene man gjør, for eksempel hvis man legger ut bildemateriale (Green 2011). Det kan være veldig vanskelig å fjerne tekst og bilder publisert på internett i ettertid. Dessuten kan man oppleve at andre utnytter de hemmelighetene man har lagt ut som et pressmiddel og til manipulering (Nicolaisen 2008).

På nettet gjelder samme lover og regler mot krenkelser og trusler som ellers i samfunnet. Det er forbudt å være i besittelse av, og å spre framstillinger av seksuelle overgrep mot barn, eller framstillinger som seksualiserer barn. Det er heller ikke lov til å få barn til å sende seksuelle bilder av seg selv, eller å avtale møter med barn under 16 år med forsett om å begå et seksuelt overgrep mot dem (Straffeloven § 201a¹). Denne paragrafen skiller seg fra de øvrige bestemmelsene i straffelovens kapittel 19, da straffeansvar inntreffer før det har oppstått seksuell kontakt mellom den voksne og barnet (Dale 2011). Dette gir politiet en mulighet til å avdekke og avverge overgrepet før det skjer og på den måte øke barnets vern mot seksuelle overgrep. Berggrav (2010) beskriver nettovergrep slik:

---

¹ Bestemmelsen med tilnavnet «grooming-bestemmelsen» lyder som følger: «Med bøter eller fengsel inntil 1 år straffes den som har avtalt et møte med et barn under 16 år, og som med forsett om å begå en handling som nevnt i §§ 195, 196 eller § 200 annet ledd har kommet frem til møtestedet eller et sted hvor møtestedet kan iakttas. Villfarelse om alder utelukker ikke straffeskyld, med mindre ingen uaktsomhet foreligger i så måte. Straff etter denne bestemmelsen kan falle bort dersom de som har avtalt å møtes, er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.»

I begrepet nettovergrep inngår flere typer av seksuelle overgrep. Seksuelle overgrep mot barn er seksuelle handlinger som krenker barnets integritet. Uansett om det er nett eller ikke så er handlingen basert på overgriperens behov, og inneholder ofte elementer av trusler, manipulering og tvang.

Nicolaisen (2008) har vist at relativt mange har opplevd å bli krenket på nettet, og at det de har tenkt på som flørt eller eksperimentering har blitt etterfulgt av trusler og manipulering og i noen tilfeller voldtekter. Det foreligger en del kunnskap om mekanismene bak slike overgrep, det vil si hvordan barn og unge kan bli lurt og manipulert på nettet, og om hva som kan forebygge denne type overgrep. Politifaglig arbeid vil her være sentralt.

I Norge har Kripos et hovedansvar for å forebygge internettrelaterte overgrep, samtidig krever det også mye forebyggende arbeid av andre instanser. Barnehusene har svært gode forutsetninger for å komme i tett kontakt med barn og unge som har vært utsatt for ulike typer av overgrep og vold, og med deres familier. Dette gir de unike muligheter til å jobbe forebyggende gjennom veiledning og behandling. Formålet med den studien som presenteres her har vært å undersøke hvordan barnehusene vurderer nettovergrep, hvordan de håndterer slike saker, samt hvilken betydning avsløring av nettovergrep får i den videre behandlingen ved barnehusene og i det øvrige hjelpeapparatet.

Vi har søkt kunnskap om hvordan de ansatte går frem når nettovergrep er en del av anmeldelsen, og i hvilken grad de går inn for å avdekke om personen som er inne på barnehuset kan være utsatt for nettovergrep selv om det ikke er en del av anmeldelsen. Det foreligger indikasjoner på at barn og unge som er utsatt for vold og overgrep, har en økt risiko for å bli utsatt på nettet (Nicolaisen 2008).

2 Definisjon av nettovergrep

I denne studien inngår tre kategorier i definisjonen nettovergrep: Det ene er krenkelser i form av bilder eller film som blir delt på nett og eventuelt brukes som et pressmiddel, det andre er at det etableres kontakt som fører til fysiske seksuelle møter (såkalt grooming), det tredje er at noen har filmet et overgrep som de senere legger ut på nett. I Norge utgjør Kripos et kjernemiljø når det gjelder å avdekke besittelse og spredning av overgrepsmateriale på nett. Nedenfor følger et sammendrag av deres kategorisering av nettovergrep²:

- *Bilder og film laget av barn og unge* – Det representerer i dag en sterkt økende andel av materialet som politiet gjennomgår. Som oftest er det bilder og film som overgripere har lurt barna til selv å produsere gjennom opptreden foran webkamera, med mobiltelefon eller med digitalt kamera. Det er enkelt å ta opptak av det som en annen part foretar seg foran webkamera. Politiets erfaring er at de som går til det skritt å lure barn til å utføre seksuelle handlinger foran eget webkamera, lagrer opptaket. Svært ofte blir resultatet at materialet finner sin vei ut på Internett. Hvis det man foretok seg foran webkamera er lagret og spredd på nett, er det tilnærmet umulig å få fjernet materialet.
- *Grooming* – Overgriper tar gjerne kontakt på spillsteder eller typiske nettsider for unge. Overgriper etablerer kontakt gjennom smiger og interesse før man avtaler å møtes. Her kan det også forekomme utpressing. Overgriper bruker ofte fiktive navn og identiteter, og det er vanlig at man legger ut bilde av en annen og lyver på alder.
- *Egne overgrep* – Ofte er det denne kategorien det fokuseres på når det er snakk om identifisering av barn. Dette er grove, og ofte svært alvorlige overgrepsbilder som viser incestuøse eller intra-familiære forhold, overgrep som begås i den fattige del av verden, vold, voldtekt og sadisme. De dokumenterte overgrepene omfatter alle slags overgrep, også av svært små barn, helt ned i spedbarnsalder. Saker som er avdekket, viser ofte at det er en relasjon mellom offer og gjerningsmann, enten gjennom slektskap eller bekjentskap.

---

² Kripos hjemmeside: <https://tips.kripos.no/cmssite.asp?c=1&h=42&menu=2>

I tillegg opererer Kripos med en kategori som betegnes som modellbilder. Typiske benevnelser for denne kategorien er poseringsbilder hvor barn, med eller uten klær, fremstilles seksualisert gjennom forskjellige temaer, serier eller iscenesettinger av barna (ibid.).

Kripos omtaler slikt materiale konsekvent for dokumenterte seksuelle overgrep og overgrepbilder fremfor «barnepornografi». Ved å gjøre dette poengterer de at overgrepbilder ikke er pornografi. Alvorligheten av disse krenkelsene blir poengtert på Kripos hjemmeside:

Det er viktig å ha klart for seg at bilder og film av seksuelle overgrep mot barn representerer en livsvarig krenkelse for ofrene ved at slikt materiale i prinsippet blir liggende på nettet til evig tid. Barn som har blitt utsatt for overgrep, hvor overgrepene er blitt dokumentert og distribuert, opplever vissheten om at andre benytter dokumentasjonen for å seksuelt stimulere seg selv, som verre enn selve overgrepet. Overgrepene har man mulighet til å håndtere og behandle i ettertid, mens dokumentasjonen på overgrepene vil være tilgjengelig for alltid (Ibid.).

Når det gjelder kategori 1 er det lett å finne gråsoner mellom hva som er seksuell utprøving og hva som er seksuell utnyttning på nettet. Gråsoner vil det også være i kategori 2, særlig i forhold til alder og utviklingsnivå. Nettet gir muligheter til å utforske seksualiteten sin, og til å prøve ut fantasier. Samtidig er det mange der ute som vil utnytte dette. Noen barn og unge lever nesten hele sitt sosiale liv på sosiale medier, og nettet blir hovedarenaen for å skape og holde kontakt. Dette kan innebære at de selv tar initiativ til seksuelle poseringer og handlinger. Det kan oppleves som spennende og opphissende, og medføre positiv oppmerksomhet. Noen forelsker seg i nettkontakten sin uten at de vet hvem denne er, og kan oppleve relasjonen som svært positiv. For noen blir relasjonen, og det som har skjedd, ikke ubehagelig før det blir avslørt av andre (se blant annet Anne Grytbakk 2012). Andre opplever at en positiv relasjon, eventuelt en seksuell relasjon, kan utarte seg til å bli særdeles ubehagelig og medføre trusler og manipulasjon. Dette skjer gjerne når den unge lar være å etterkomme ønsker eller vil avslutte kontakten. Ved å dele sensitivt materiale eller handlinger kommer man i en svært sårbar posisjon. Redselen for at materialet blir delt med andre i ettertid er reell, og tanken på at noen

man ikke vet hvem er kjenner såpass godt til en, kan gi sterkt ubehag, og skape panikkangst og traumer. Det er ikke uvanlig at de som er utsatt for nettovergrep sliter med ettervirkninger. En nylig publisert avhandling om overgripere på nett, fant at de som er ute etter seksuelle relasjoner med barn/ungdommer er meget dyktige i å manipulere, og at cirka en tredjedel av voksne som tok kontakt foreslo å møtes utenfor nettet (Bergen 2014). Det tradisjonelle bildet av en overgriper er ofte en eldre ensom mann, men Bergen fant at selv om overgripere finnes i alle alderskategorier, var gjennomsnittsalderen for overgriper 30 år. Hun fant også at det ikke bare var menn som stod bak nettovergrep, men også kvinner (Ibid.). Bergen fant også ut at overgriper ikke sjelden er i samme alder, eller kun litt eldre, og en som ikke er helt ukjent (ibid.).

Noen unge hevder sin rett til autonomi og vil ikke at andre skal bryte inn i deres relasjoner. De anser at de har kontroll over situasjonen, og at hva de gjør på nettet er deres privatsak (Green 2011). Her går det et viktig skille mellom de som er under og de som er over den seksuelle lavalder på 16 år. Empirisk basert forskning tyder på at mange av de som har negative erfaringer med å bli utsatt for nettovergrep er svært unge og naive, ofte i 12–14-årsalderen, noen enda yngre. Det ser ut til at ungdom blir mer kritisk og forsiktig i forhold til sine nettkontakter etter hvert som de blir eldre (se blant annet Bergen 2014, Grytbakk 2012).

3 Barnehusene

Statens barnehus, ofte forkortet til barnehusene, er et tverrfaglig og samlokalisert tilbud hvor barn og unge mistenkt for å ha blitt utsatt for seksuelle overgrep eller vold, eller som har vært vitne til vold, kan få hjelp. Tilbudet omfatter også voksne med psykisk utviklingshemming eller tilsvarende funksjonssvikt som har begrensede muligheter til å uttrykke seg verbalt (Bakketeig et al. 2012). I utgangspunktet var det kun et tilbud i forbindelse med anmeldte saker og dommeravhør. I dag fungerer også barnehusene som rådgivere for ulike etater og privatpersoner i saker som omhandler vold og overgrep mot mindreårige. Hovedoppgavene til barnehusene er å tilrettelegge for å gjennomføre dommeravhør, gi oppfølging til ofrene og til å gi rådgivning.

Hensikten med barnehusene er å skape bedre forutsetninger for å jobbe helhetlig og for å bistå på både et individuelt nivå og på systemnivå. De har både en koordinerende og en deltakende rolle der de er medvirkende i straffesaksprosessen samtidig som de jobber bredt med ivaretagelse av barna, og i mange tilfeller familiene deres. Det blir oppfattet som en stor fordel for barnet å bare ha en instans å forhold seg til, og dermed slippe å måtte fortelle om sine traumatiske opplevelser gjentatte ganger. Antallet saker som blir behandlet på barnehusene øker, men det er fremdeles en god del avhør som, av ulike grunner, gjennomføres utenfor barnehusene. Det foregår i dag en diskusjon om det skal bli obligatorisk å gjennomføre alle dommeravhør ved barnehusene.

Det første barnehuset ble etablert i 2007, og i dag er det ti barnehus i Norge. På barnehusene har man flere funksjoner. Der gjennomføres dommeravhør, rettsmedisinske undersøkelser, det gis rådgivning, oppfølgingssamtaler og behandling. Videre er barnehusene et møtepunkt for tverrfaglige møter mellom ulike instanser som er involvert i arbeidet med de som har blitt utsatt for vold eller overgrep, og deres familier. Hensikten med tilbudet er å gi et helhetlig tilbud til barnet og familien, der de ulike grupper av fagfolk samles rundt barnet istedenfor at hjelpen blir splittet opp i ulike fragmenterte deler. På barnehusene skal barn og unge bli møtt i et fysisk og psykisk miljø tilpasset dem. I tillegg til å ivareta barna legges det også vekt på støtte og veiledning av foreldre, eller andre vergepersoner.

Barnehusene i Norge varierer i størrelse og når det gjelder hvilke faggrupper som er ansatt. Vanlige faggrupper, i hel eller deltidsstillinger, er politi, barnevernspedagoger, sosionomer, psykologer, leger, sykepleiere med spesialistutdanning, alle med lang og omfattende erfaringer fra andre instanser. Sammensetningen av ansatte vil påvirke hvordan de håndterer og behandler vold og seksuelle overgrep, inkludert nettovergrep. For eksempel der barnehuset ikke hadde psykolog ansatt ga man ikke behandling, men satset mer på veiledning. Barnehusene i dag har ulik fartstid, noen har vært virksomme i opptil sju år, mens andre er relativt nystartede. Dette vil selvfølgelig påvirke både ressurs-situasjon, erfaring og rutiner. De ulike barnehusene kan ha fra 100 til 900 saker hvert år.

Dommeravhøret

Hos barnehusene starter saken når tingretten henvender seg for å beramme et dommeravhør. Kripos har ansvaret for etterforskning og avhør når anmeldelsen involverer mindreårige barn og psykisk utviklingshemmede. Politiet har ansvaret for de øvrige avhørene. Alle som jobber med avhør på barnehusene er spesialutdannet i avhør av barn, og har flere års erfaring som etterforsker. Det er nå en egen linje på politihøgskolen som gir denne opplæringen. Dommeravhøret fungerer både som politiets avhør i forbindelse med etterforskningen, og som barnets forklaring i retten.

Den forberedende fasen før dommeravhøret blir koordinert av barnehusene, som regel innebærer dette å ha møter med fagfolk fra andre instanser før avhørene finner sted (Bakketeig et al. 2012). På noen barnehus arrangeres relativt store samrådsmøter i forkant av dommeravhøret, der flere forhold som har betydning for saken blir kjent og diskutert (Ibid.). Andre barnehus med mindre kapasitet, gjør forberedende undersøkelser via telefon eller e-post. Her kartlegges barnets behov, og det avgjøres hva slags tilrettelegging som skal foretas, hva slags informasjon som skal gis til hvem og hvem som skal gjøre hva (Andersen, udatert).

På barnehusene er avhørsrommene rigget opp for at avhøret skal kunne foregå så skånsomt og behagelig som mulig. I tillegg har man et bisitterrom der ulike aktører hører på avhøret, som regel tingrettsdommer, advokater og andre fagpersoner. Den som foretar avhøret bestreber seg på å få frem mest mulig nøyaktige opplysninger om den aktuelle saken. Avhørene er

bevismaterialet i retten, og det anses som svært viktig at det blir gjennomført på en gjennomtenkt og grundig måte. Samtidig skal avhøret konsentreres om anmeldelsen. Som vi skal komme tilbake til, kan et slikt fokus gjøre det vanskelig å stille spørsmål utover det anmeldelsen omfatter.

Før avhøret gjøres det undersøkelser om saken for å kartlegge barnets tilstand, og få et best mulig grunnlag for å vurdere hva det kan spørres om, hvor mye som er fornuftig å spørre om, og hva personen kan klare å svare på. Det som kommer frem i saken skal brukes i rettsaken, både av forsvarer og overgriperes forsvarer. Hvis avhøret kommer feil ut, det vil si at det blir uklart og/eller selvmotsigende, kan det få store konsekvenser for troverdighet og domfellelse. Oppmerksomheten rettes mot å få fram detaljer rundt det som har skjedd. Det innebærer at så lenge nettovergrep ikke er en del av anmeldelsen, er det lite aktuelt å gå nærmere inn på dette. Som regel er praksisen at man stiller et generelt spørsmål om barnet eller den unge har vært utsatt for andre former for krenkelser eller overgrep.

Avhørene er metodisk bygget opp. Man starter med å bygge opp tillitt for å få personen til å føle seg så trygg og komfortabel som mulig. Fremgangsmåten er tilpasset alder og utviklingsnivå. Med mindreårige barn og psykisk utviklingshemmede benytter man en metode kalt sekvensielle avhør som innebærer spesiell tilpasning med korte avhør og lange pauser.

Umiddelbart etter avhøret gjennomfører barnehuset en oppfølgings-samtale med barnet og ofte også foreldrene, men som regel ikke samtidig. Avhengig av hva som har kommet frem, kan det være aktuelt å snakke med eller samarbeide med fagfolk fra andre instanser.

Det som skjer videre med saken er avhengig av anmeldelsen og det som kommer frem under dommeravhøret, samt situasjonen rundt barnet og familien. Noen blir henvist videre i hjelpeapparatet, og noen får oppfølging eller terapeutisk behandling på barnehuset. Oppfølging og støtte videre er frivillig, og det betyr at de som får det, også ønsker det. De som ikke opplever at det har skjedd noe traumatisk, tar ikke nødvendigvis kontakt med barnehuset i etterkant.

Alle kan kontakte barnehusene for å få rådgivning, men for at en sak skal komme inn i barnehusenes system må det foreligge en anmeldelse om vold og eller overgrep.

4 Metode og problemstillinger

Det empiriske grunnlaget for funnene i denne studien består av semi-strukturerte intervjuer med et utvalg av ansatte ved alle ti barnehusene i Norge i tidsperioden oktober og første uke av november 2014. Det ble gjennomført fokuserte gruppeintervjuer ved tre barnehus og telefonintervjuer med sju barnehus. Personene som ble intervjuet var ansatt på barnehusene, det var lederne ved barnehusene som plukket ut dem som han eller hun anså som mest relevante å intervjuer. Hvor lenge informantene hadde vært ansatt ved barnehusene og hvor mye erfaring de hadde med nettovergrep, varierte. Informantene i undersøkelsen har bakgrunn fra ulike faggrupper, og har følgelig innehatt litt ulike roller ved barnehusene. Faggruppene som er representert i undersøkelsen, er blant annet psykologer, sykepleiere, sosionomer, barneverns- og pedagoger, alle hadde spesialistutdanning eller tilleggsutdanning, og alle hadde en lang og variert arbeidserfaring. Antallet ansatte tilstede under gruppeintervjuene varierte fra to til seks personer. Undersøkelsen har hatt et eksplorativt utgangspunkt. Vi hadde formulert noen problemstillinger på forhånd basert på tidligere forskning, men var samtidig åpne for å ta inn nye temaer når intervjuene åpnet for det. Denne fremgangsmåten gjorde det mulig å forfølge relevante historier og følge opp tankeprosesser hos informantene. Gjennom et bredt spekter av erfaringer og mange ulike perspektiv, har vi fått en god innsikt i temaet.

Sentrale problemstillinger i prosjektet har vært:

- I hvilken utstrekning får barnehusene kjennskap til nettovergrep? Har barnehusene rutiner for å spørre om nettovergrep også når det ikke er en del av anmeldelsen?
- Hvordan vurderer og håndterer barnehusene denne type overgrep? Hvordan behandler barnehusene og hjelpeapparatet de som er utsatt for nettovergrep?
- Har de ansatte fått opplæring om nettovergrep? For eksempel teknisk kunnskap og kunnskap om sosiale medier som facebook, twitter og chatte- og spillsider?

- Hvordan man kan få barn eller unge til å fortelle om nettovergrep? Hvordan får man frem hvilken mening den unge selv legger i det som skjedde?
- På hvilken måte skjer den praktiske ivaretagelsen av barn og unge i slike saker? Får de assistanse til å finne nettsider der man kanskje kan få slettet materiale eller til å ta kontakt med skoler og lignende?
- Hvis den unge selv har vært en aktiv part i å lage eller dele seksualiserte bilder/filmer som blir liggende på nett, hvordan håndterer barnehusene dette? Hvordan håndterer barnehusene nettovergrepssaker der de unge ikke selv oppfatter seg som ofre?
- Hvordan fungerer samarbeidet med andre instanser og hvordan sikre godt samarbeid mellom barnehus/politi og hjelpeapparatet når overgriper og offer kommer fra ulike distrikt?
- Hvordan håndterer barnehusene nettovergrep der psykisk utviklingshemmet er involvert?

Gangen i rapporten er som følger: Kapittel 5 handler om barnehusansattes erfaringer med nettovergrep, og kapittel 6 om ulike måter ansatte kan avdekke nettovergrep når dette ikke er en del av anmeldelsen. Kapittel 7 handler om de ansattes kompetanse om nettovergrep, og om denne oppleves som tilstrekkelig. I kapittel 8 går vi inn på den oppfølgingen som gis til de som har blitt utsatt for nettovergrep, og nærpå personer. Kapittel 9 handler om hvordan de ansatte ved barnehusene samarbeider med andre instanser og faggrupper. I kapittel 10 tar vi opp hvordan de ansatte vurderer og håndterer de tilfellene der offeret selv har vært en aktiv part. Kapittel 11 viser de ansattes erfaringer med saker der psykiske utviklingshemmede er offer for overgrep. Kapittel 12 går inn på aspekter ved nettovergrep som de ansatte finner særlig utfordrende. I kapittel 13 gis avsluttende refleksjoner.

5 De ansattes erfaringer med nettovergrep

Barnehusene rapporterer svært ulike erfaringer med nettovergrep. Spennvidden kan illustreres ved at det fra et av barnehusene vises til omfattende erfaring: «*nettet har en enorm rolle, og er med i nesten alle overgrepssituasjoner, det er sauset sammen*», mens det fra et annet barnehus meddeles at de svært sjeldent har slike saker, og at det var flere år siden sist de hadde hatt en slik sak. Informantene ved de fleste barnehusene har erfaringer som ligger mellom disse ytterpunktene, men alle gir uttrykk for at nettovergrep trolig er underrapportert. Det går frem av intervjuene at det er vanskelig å vite hvor mye som kommer frem, eller hvor mye som blir avdekket.

Tror det er vanlig (med nettovergrep), men at vi ikke får vite det i mange tilfeller. Det er et stort hemmelighetsmakeri på nettet, mye fnis og utprøving – med falske profiler.

Tenker at det med nettovergrep i veldig liten grad er avdekket. Fordi det er veldig sjelden at det er et barn selv som går og forteller til en voksen at det skjer dårlige ting på nettet. Det blir avdekket hvis det skjer i en annen sak, eller hvis det blir for truende. Det at vi kun har hatt fire saker hittil i år viser jo at det som skjer på nettet, det forblir på nettet.

I dag registreres ikke nettovergrep ved barnehusene som en egen kategori. Det innebærer at ingen av barnehusene, uten å gå igjennom hver sak, kan si akkurat hvor mange saker de har hatt der nettovergrep har inngått, enten som en del av anmeldelsen eller at det har blitt avdekket under oppfølgingssamtalene. Alle informantene så det som viktig å registrere hvorvidt nettovergrep er et element i saken, men de hadde delte meninger om det bør registreres som en egen kategori. Noen av informantene mente at man burde ha flere kategorier når man registrerer.

Vi burde hatt flere kategorier. Anser at det er viktig at også dette (nettovergrep) kommer frem slik at vi kan få en oversikt og at vi kan se tendenser.

Andre igjen ga uttrykk for at det er en såpass stor variasjon innenfor kategorien nettovergrep at registrering i form av en egen kategori ikke er hensiktsmessig, samt at det kan ta bort fokus fra andre forhold. Det er ofte komplekse saker som involverer mange elementer.

Jeg er ikke så sikker på det (om det skal registreres i en kategori), for ... det er veldig stor variasjon. Det er alt fra saker der det har begynt med kontakt innledende på nett, på sosiale medier, hvor det har blitt mer omfattende grooming, hvor det har møttes fysisk, gjentatte seksuelle overgrep, fysisk omgang, til hvor de har møttes, sendt hverandre bilder, til at det har skjedd ting, seksuelle handlinger eller seksuell omgang, live over nettet. Det er stor variasjon, og oppfølgingsbehovet... vil jo variere veldig i disse sakene... i de sakene der man har endt opp med å bli lurt inn i noe og møtt en gjerningsperson, og sånn, så ender det jo i siste instans med et overgrep som ligner veldig på andre seksuelle overgrep vi har.

Noen av informantene har bred erfaring med nettovergrep, andre har hatt svært få saker, mens andre igjen ikke har hatt noen sak der nettovergrep har vært inne i bildet. Erfaringen varierer ut i fra størrelse på barnehusene og fartstid. En del av barnehusene er ganske nystartede og har kun vært drevet i 1–2 år. Samtidig forklarer ikke dette hele bildet, det var også store variasjoner mellom forholdsvis likartede barnehus. Hovedinntrykket er at forklaringen på de store ulikhetene mellom barnehusene er nettopp oppmerksomheten om temaet og problematikken. Det som kjennetegnet det ene barnehuset der fagfolkene hadde meget bred erfaring med nettovergrep, var at det var høy grad av bevissthet om tematikken, og at denne type overgrep ofte er en del av bildet.

I svært mange av sakene om seksuelle overgrep er det en del av bildet. I den sosiale verden nå er disse sakene helt sammenblandet, går i hverandre, med det som skjer i hverdagen.

Flere av informantene uttrykte at det var lite bevissthet omkring nettovergrep på det barnehuset der de jobbet. Det at de nå ble intervjuet om det så de som en gylden anledning til å få mer fokus på temaet. Hos et par av barnehusene hadde ikke nettovergrep vært et eget tema overhode, og de ansatte hadde få refleksjoner over denne type overgrep.

6 Hvordan avdekkes nettovergrep der dette ikke er en del av anmeldelsen

Som vi har vært inne på, er det dommeravhørene som ligger til grunn for den videre oppfølgingen ved barnehusene. Både oppfølgingsamtalene og den eventuelle videre behandlingen, tar utgangspunkt i anmeldelsen og det som har kommet frem under dommeravhørene. Flere ansatte ved barnehusene gir uttrykk for at de har begrenset innsikt i sakene før barna kommer til dem, og at dette kan føre til at det blir litt tilfeldig hvem som får ansvaret for å følge opp saken.

Først så sitter vi her og har en fordeling, og da er det veldig grovt på en måte, i forhold til om det er vold eller SO (seksuelle overgrep). Sånn begynner det egentlig. Og når vi får saken, da får vi et anmeldelsesnummer, og da kan vi gå inn og søke opp sakene i noe som heter STRASAK. Og da får vi se, hvem er fornærmet, hvem er siktet, hva er anmeldelsen. Men vi får ikke opp hele anmeldelsen, det er bare ... de grove detaljene [kodene)... Da blir vi avhengig av å ringe etterforsker på den saken, for å få mer informasjon. Hva er relasjonen til siktede her, for eksempel, hva er det egentlig snakk om? Vi får en grovkode på hva slags anmeldt forhold, ofte kan vi se der at det er involvert type nettbasert (overgrep) da, men det blir veldig over-skriftsmessig.

Det er ulik praksis i hvilken grad man har samrådsmøter i forkant av dommeravhørene. Hensikten med slike samrådsmøter er å få vite mer om sakene på forhånd. Informanter med erfaringer fra denne type møter rapporterer om gode erfaringer, og sier at møtene gir et godt grunnlag for å forberede spørsmål og få en helhetlig oversikt. De som ikke har samrådsmøter, eller som synes de har for få, knytter dette til mangel på kapasitet.

Et hovedfunn i studien er at i de sakene der nettovergrep inngår i anmeldelsen, vil samtalen ofte kunne kretse rundt det som har skjedd på nettet, og konsekvensene av det. Hvis derimot overgrep på nettet ikke er en del av anmeldelsen, er det sjelden at de ansatte på barnehusene avdekker denne type

overgrep. Det ser ut til at den sterke styringen av spørsmålene som stilles under dommeravhøret er avgjørende for dette utfallet.

Hvis det ikke står i berammingsbrevet så er det vanskelig å få det frem. Utgangspunktet er alltid hva det er som skal utforskes, hva skal vi ha ut av dette avhøret og det er ganske strengt. Inneholder en masse dokumenter, og hvis noe nytt kommer frem blir det gjerne nye avhør. Det må gjøres for at den mistenkte skal få forsvare seg. Det gir klare begrensninger (av avhøret).

Ofte blir det heller ikke avdekket under avhørene, fordi det er ganske strikte rammer for hva det skal spørres om ut ifra hva anmeldelsen handler om. Er ikke nettovergrep en del av anmeldelsen, så spørres det ikke spesifikt om det. Har hatt kun noen få. Lederen sa det var noe for noen år siden, og vi har nesten ikke hatt noen saker de siste årene.

Hvis det ikke har kommet frem i et avhør så har ikke vi et utgangspunkt for å snakke om det.

Ingen av de ti barnehusene rapporterer om skriftlige rutiner for å spørre om nettovergrep, hvis det ikke inngår i anmeldelsen. De fleste informantene vurderte at slike rutiner ville kunne bidra til å avdekke flere nettovergrep enn det blir gjort i dag.

Nei vi har ikke rutiner. Så det kan gjøre det vanskelig å avdekke, hvis ikke nettovergrep er veien inn. Det burde vi ha. Og barnehusene burde ha det å spørre om dette som et sjekkpunkt i kartleggingen.

Har ikke skriftlige rutiner og egentlig blir det for lite spurt om dette i dommeravhørene. Har heller ikke noen særlige rutiner å spørre om dette i samtale etterpå. Har ofte stort fokus på akkurat det saken handler om, og nettovergrep er for lite spurt om.

Hvis de ansatte på barnehusene, når de ser på et dommeravhør, får en anelse om at det er nettovergrep inne i bildet, kan det hende de spør om det i samtale etterpå.

Det er som regel ikke noe vi avdekker, det er allerede avdekket når de kommer hit. Men det hender at vi spør etter å ha sett et

dommeravhør av en annen sak og vi spør om dette i samtalen etterpå, noe vi kan ane. Avdekkingen skal skje i andre instanser. Det blir jo en usystematisk fremgangsmåte.

Ved barnehusene spør de altså vanligvis ikke barna direkte om de har vært utsatt for nettovergrep, hvis dette ikke inngår i anmeldelsen. De har en mer indirekte tilnærming til temaet, og spør om ofrene har vært utsatt for andre ubehagelige opplevelser eller om de har mottatt trusler eller lignende. De fleste av informantene, med noen unntak, sier de stiller disse spørsmålene på en generell måte og under en mer generell kartlegging uten å nevne nettovergrep spesifikt. Flere gir uttrykk for at dette, av flere grunner, ikke bidrar til å avdekke nettovergrep.

Nei, vi har ikke rutiner. Men det burde vi egentlig ha, det er noe jeg bør få inn i kartleggingsspørsmålene. Jeg spør om vedkommende har vært utsatt for andre ubehagelige ting, overgrep eller lignende. Men jeg tror ikke de vil si noe om det hvis jeg ikke spør direkte, fordi det er så skambelagt og at de ikke ser det som et overgrep.

Noen av informantene anså at å avdekke nettovergrep ikke var deres oppgave, og at det derfor ikke var aktuelt å stille direkte spørsmål om dette. En med begrunnelsen av at det var lite aktuelt på grunn av så få tilfeller.

Jeg tenker på den generelle traumekartleggingen, der hvor man blir spurt om de har opplevd andre ting. Men jeg tenker at disse sakene er jo så få av, så vi har ikke noen uttalt eksplisitt rutiner på å spørre, nei.

Det var også noen som anså at det å avdekke ytterligere straffbare forhold ikke var en del av deres arbeidsoppgave. Og at man skulle skille mellom de ulike fagrollene.

Det er noe som skal avdekkes og tas tak i av andre instanser.

Vi har ikke rutiner på å spørre om nettovergrep. Det har ikke skjedd at det har fremkommet opplysninger om dette under oppfølgings-samtalene heller. Det er ikke vår oppgave. Vår rolle er mer å sørge for behandling ved bearbeiding av følelser der de er nå, og sørge for at de har noen de kan kontakte hvis det er mer som kommer frem, guide

foreldre og ta bort ansvar og skyld. Men vi spør alltid om det er andre ting som plager dem, for så å gjøre en bedømming om de skal videre til BUP eller andre.

Samlet sett indikerer analysen av materialet vårt at barnehusene har en unik mulighet til å avdekke nettrelaterte overgrep. Informantene har kunnskap om at slike overgrep kan være svært traumatisk og belastende, og at det er viktig å avdekke flere av dem. Selv om noen av informantene plasserer ansvaret for avdekking av nettovergrep hos andre instanser, er det et flertall som sier at de selv, og de andre ansatte på barnehusene, kunne ha avdekket flere nettovergrep, hvis de hadde spurt mer direkte og hatt et annet fokus på temaet. Det er nettopp det som blir gjort i det ene barnehuset der det rapporteres at de meget ofte får vite om nettrelaterte overgrep. Dette barnehuset har heller ikke utarbeidet skriftlige rutiner om å stille spørsmål om nettovergrep, men her har de innarbeidet en praksis der dette er i fokus i hver sak under oppfølgings-samtalene. Det store fokuset antas å være en viktig grunn til at de opplever at nettovergrep er såpass vanlig forekommende.

I og med at generell rutinemessig kartlegging eller behandling i begrenset grad bidrar til at nettovergrep blir avdekket, er det avgjørende å benytte andre metoder hvis man ønsker å få innblikk i hva de unge opplever på nettet. Flere av informantene har pekt på betydningen av å utvide de generelle kartleggings-spørsmålene, men de understreker også at det handler mye om å opparbeide tillitt, og å bruke tid på å komme nærmere de unge. De erfarer at det ofte er svært vanskelig for barn og unge som har vært involvert i seksuelle relasjoner på nettet, og ikke minst når de har hatt en aktiv rolle selv, å fortelle voksenpersoner om dette. Det fordrer ofte et mer intensivt fokus for å få ofre til å åpne seg og fortelle om vanskelige hendelser, eller at de har havnet i en situasjon som de opplever at det er umulig å komme seg ut av.

En av informantene forteller om en sak der flere oppfølgingssamtaler ga rom for å utvikle en dialog med en ung jente der hun etter hvert følte seg trygg og fortalte om at hun ble utsatt for nettovergrep.

Jeg sitter og tenker tilbake nå, jeg kan huske ... en gang det kom frem i en oppfølgingssamtale, da har det ikke vært fordi jeg har brukt noe kartlegging spesielt ... som har fanget opp, men det har vært fordi jeg har tenkt litt sånn logisk. (I avhøret hadde det kommet frem) at det

var vanskelig for henne med Facebook. (...) Og så ... i oppfølgings-samtalen fikk jeg informasjon fra jenta om at hun hadde en egen blogg, ... hun var en veldig ung jente, så da ble jeg opptatt av sammen med mor og jenta, at vi fikk sjekket ut hva hun kan og hva hun ikke kan legge ut... hun var jo en sårbar jente. Det var ikke fordi det var noe kartlegging... du kan si at det var mer tilfeldig, det var fordi (...) hun ble invitert tilbake igjen til en oppfølgingssamtale fordi hun ikke hadde noen andre. Hvis hun hadde hatt noen andre hun gikk og snakket med, og hadde kontakt med, så ville jeg ikke gått inn i forhold til henne, og da ville jeg heller sørget for å vite hvem de andre var, også ville jeg kanskje ha snakket med dem, og sagt ha det bra (til jenta), vi sees ikke igjen.

Sitatet illustrerer nytten av å benytte en mer dialogbasert teknikk og av å gå dypere inn på temaet i tillegg til å benytte kartleggingskjemaer med generelle spørsmål. Her illustreres også poenget om at barn som er utsatt for overgrep er ekstra sårbare og kan være særlig utsatt for overgrep på nettet (Nicolaisen 2008).

I tillegg synliggjør sitatet at det handler om å bryte barrierer. I de tilfellene der ansatte har klart å avdekke overgrep på nettet, er de ansattes erfaring at den unge har blitt meget lettet over å få fortelle om det de har opplevd, og at de gjerne kan fortelle mye når barrieren er brutt.

Et dilemma som kan påvirke hva som blir vektlagt på barnehusene, er hvis en person er på barnehusene for flere anmeldte forhold. Som sitatet viser vil ett forhold kunne få mer oppmerksomhet enn andre forhold i dommer-avhøret.

Det var en jente på institusjon fra xx. Hun hadde blitt utsatt for voldtekt to ganger og nettovergrep. Alle tre sakene ble avhørt samtidig. Man bør skåne barnet fra å ha for mange avhør, så man tok vurderingen å holde ett avhør samlet. Siden de anså voldtekten som mest graverende, så fikk den mest fokus.

7 Hva slags kompetanse har de ansatte om overgrep på nett?

En tredjedel av barnehusene har blitt etablert i de siste to til tre årene. Erfaringen med nettovergrep vil følgelig variere, og det kan av ulike årsaker være mindre kompetanse innenfor spesifikke felt. Det er noen barnehus som mangler behandlende psykologisk kompetanse, men generelt er kompetansen på barnehusene meget høy og faglig variert, og alle informantene har hatt videreopplæring innenfor ulike temaer. Alle informantene har spesialistutdanninger eller tilleggsutdanninger i tillegg til sine fagutdannelser. De har også lang erfaring med å jobbe med barn og/eller familier, blant annet fra BUP, annen psykiatri, rusfeltet eller barnevernet.

Kompleksiteten i forhold til nettovergrep fordrer en variert kompetanse hos de som skal samtale med barna. Det vil være nødvendig å ha kompetanse for å veilede og behandle, men også om sosiale medier og IT kunnskaper. Det betyr en kunnskap som strekker seg over ulike nivåer. Det å være innsatt i hva barna kan møte på nettet gjør det enklere å spørre relevante spørsmål, og det kan gjøre det lettere å ta initiativ til en samtale om hva som kan foregå på nettet.

Ved tidspunktet for undersøkelsen var det ingen av barnehusene som hadde gjennomført noen spesifikk opplæring eller kursing i hvordan man skal snakke med, eller følge opp barn som på ulike måter hadde blitt utsatt for overgrep på nettet. Noen få informanter forteller at de har fått noe kunnskap om nettovergrep gjennom å samarbeide med utekontakt eller skole. Disse informantene forteller at det har ført til at det har økt deres fokus på hvordan de bør jobbe for å fremme bedre nettvett. Et flertall av informantene uttrykker et ønske om mer kunnskap om nettovergrep, og anser at det er et behov for en høyere bevissthet rundt temaet.

De barna som er her har jo med seg noen risikofaktorer, uansett, så det er jo legitimt for oss å snakke om sånn tematikk, både til den voksne og unge. (Vi) burde ha det som et fokusområde, ... som et kulepunkt. Vi hadde fått litt mer pondus, om vi hadde fått litt mer kompetanseheving, sånn at vi ikke blir som noen oldiser som skal

prate om ting vi ikke har peiling på. At det blir noe vi kan spørre foreldre om. Hvordan er det med nettovervåkning, hva tenker dere om det og hva snakker dere med ungdommen om?

Ved det barnehuset der de ansatte rapporterer at nettovergrep er svært vanlig, og at de ofte ser det i sammenheng med andre typer av overgrep, vurderer de sin egen kompetanse som tilfredsstillende. De fremhever at dette er en kompetanse de har fått gjennom praksis.

Vi har ikke fått noen spesiell opplæring i dette, vi som jobber her har en veldig høy kompetanse på å snakke med barn, så jeg tror ikke det er nødvendig heller ovenfor denne gruppen. Men ofte er vi veldig interessert. Leser mye om temaene.

Informanten fra dette barnehuset forteller at de selv aktivt har søkt opp kunnskap. De andre barnehusene opplever stort sett at det har vært lite fokus på hvordan man skal jobbe med barn og unge som har vært utsatt for nettrelaterte overgrep, både om hvordan man kan avdekke om det forekommer, og om hvordan man bør gå frem ved samtalene. Flere ga uttrykk for at det var litt tilfeldig hvilken kompetanse de ansatte hadde om temaet, noen kan ha noe erfaring fra en tidligere jobb, andre kan ha noe teknisk kunnskap, eller de kunne ha økt sin kompetanse ved å samarbeide med andre faggrupper. Også det å dele erfaringer internt ble sett på som positivt.

Flertallet av informantene rapporterte erfaringer med at nettovergrep skilte seg fra andre typer overgrep, men det var også noen som ikke syntes nettrelaterte overgrep var så annerledes, og at ulike typer av overgrep ofte var forbundet med hverandre. De som fremhevet et skille mellom overgreps-typene, knyttet dette til at de nettrelaterte overgrepene ofte er mer forbundet med tyngre følelser av skyld og skamfølelser, enn andre overgrep. Grunnen kan være at de som har latt seg lure kjenner seg dumme, eller at de selv kan ha hatt en aktiv rolle i det som har skjedd. En informant utdyper dette slik:

Har jobbet en del med tematikken rundt seksuelle overgrep. Det handler mye om skam, seksualiteten er ofte skambelagt. Det var en gutt som ville utforske på gaysir, trodde han definerte seg som homofil. Relasjonen der utviklet seg til noe svært truende og han ble beordret til å være på nettet til bestemte tider på døgnet, også i

skoletiden. Han ble redd og følte seg dårlig og fortalte det til slutt til sine foreldre. Og saken kom på barnehuset. Veldig vanskelig å få dem til å snakke om dette, mye skamfølelse og skyldfølelse som hindret.

Et annet punkt som trekkes fram, er ungdommenes redsel for at noen skal se hva som ligger ute om dem på nett. Mange av informantene kan vise til eksempler der ofrene gir uttrykk for at de har havnet i en svært ubehagelig situasjon, som de ikke kan komme seg ut av. Noen har også utviklet traumer eller panikkangst, og vil trenge en særskilt oppfølging og behandling. Det rapporteres også om at ofrene ofte vil være utsatt for omfattende manipulering der sterke følelser har vært involvert.

Samlet sett viser informantene til at det å være utsatt for nettovergrep, kan få store negative sosiale og mentale konsekvenser for offeret. De fleste informantene sier at de behøver mer kompetanse innenfor flere områder for å håndtere kompleksiteten ved nettovergrep. Det ser ut til å være en sammenheng mellom et lavt fokus på nettovergrep som en egen tematikk, og liten grad av informasjonsinnhenting. På det barnehuset der de ansatte har mest erfaring med, og høyest kompetanse på nettovergrep, finner de også mye litteratur om temaet på egen hånd, og hever dermed sin egen kompetanse.

Teknisk kunnskap om IT og om sosiale medier generelt, etterspørres av flere av informantene. De vet at en stor del av de unges sosiale liv foregår på nettet, at det finnes et høyt antall sosiale nettsteder der unge møtes for å delta på ulike aktiviteter, og at den hyppige og allsidige bruken har bidratt til at mange er meget data- og teknikk-kyndige. Vi spurte informantene ved barnehusene om de hadde kunnskap om sosiale medier og IT-teknikk, og om dette eventuelt var noe de ønsket mer kunnskap om. Svarene viste stor usikkerhet. Mange formidlet et inntrykk av at dette var en enorm arena for sosial kontakt, men at det var en arena som de hadde lite innblikk i. Flertallet ønsket å få mer kunnskap om chattesider, spillside, ulike forum etc. som unge benytter. Etterspørselen etter kunnskap var knyttet til informantenes egne erfaringer. Flere hadde opplevd at ofrene for nettovergrep behøvde praktisk hjelp til å «rydde» opp i forhold til sine nettkontakter og web-kontoer.

Vet ikke helt om dette (nettsteder) foruten at det betyr mye for de yngre. Skoler er flinkere til å håndtere dette. Men ser at det er et veldig viktig område å få hjelp til dette i praksis.

Noen barnehus har ansatt en teknisk kyndig for å bistå på ulike måter, dette blir ansett som en viktig ressurs. I mange tilfeller vil det være behov for hjelp til å slette uønsket materiale på nett. Ansatte på noen få av barnehusene har prøvd å bistå med dette. Som oftest er det politiet som tar på seg denne oppgaven, samtidig er det en kjensgjerning at dette er en meget vanskelig oppgave. I følge den nye tiltaksplanen skal denne kompetansen nå økes (BLD, 2014). Men det er som sagt viktig, på grunn av kompleksiteten i nettovergrep, å øke kunnskapen hos de ansatte innen flere områder, ikke minst om sosiale medier og IT.

8 Oppfølging av barn og unge som har blitt utsatt for nettovergrep

Et sentralt tema i intervjuene med de ansatte ved barnehusene, er hvordan de følger opp barn og unge som har blitt utsatt for nettovergrep. Hva anser de som viktig å fokusere på, og hva ser de på som deres oppgaver og ansvarsområder i slike saker.

Når nettovergrep er avdekket, enten det har vært en del av anmeldelsen, eller det har blitt avdekket underveis i prosessen, har barnehusene litt ulike måter å følge opp saken. Hvordan de følger opp, vil også variere innenfor hvert barnehus avhengig av individ og kontekst, men det finnes noen hovedtrekk for hvordan de følger opp disse sakene.

Bred faglig kunnskap gjør at de ansatte generelt føler seg forholdsvis trygge i de avgjørelsene de tar, men de fleste ga uttrykk for at de ønsket mer kunnskap for å møte de særlige utfordringene som følger med nettovergrep. Flere betonet at det først og fremst er viktig å møte barn og unge i prosessen der de er i nåtid, og å gjøre en nøye vurdering av hver enkelt sak. De legger også vekt på at hensikten ikke er at oppfølgingssamtalene på barnehusene skal bære preg av å være et ledd i etterforskningen, og at rollefordelingen må være tydelig. Politiet har sine rutiner for hvordan de skal gå frem ut fra hva som er viktig for etterforskningen og det strafferettslige. De øvrige ansatte på barnehusene skal tilrettelegge for best mulig helhetlig oppfølging av barnas og familiens behov. Prosessen videre vil være avhengig av mange forhold; barnas alder og utviklingsnivå, hvordan de har opplevd overgrepet, hvilke ressurser som finnes i familien, og hvilke samarbeidsrelasjoner som er etablert. En avgjørende forskjell ser ut til være mellom de sakene der barnet eller den unge selv har fortalt om nettovergrep, eller om saken har blitt avdekket av andre og offeret er motvillig til å fortelle.

Ingen av barnehusene har en ansatt som er spesielt ansvarlig for å følge opp nettrelaterte overgrep. Men ved et av barnehusene har en av de ansatte blitt tildelt slike overgrepssaker ut fra en særlig interesse, og har gjennom dette fått spesialkunnskap på området. Det er ulikt syn på om det bør være

fagpersoner med særlig ansvar for nettovergrep. Noen av informantene uttrykte et behov for å ha en slik person, og anså at det ville bidra til at barn, unge og familier ville møte mer kompetanse på området. Andre mente at alle burde ha tilstrekkelig kompetanse for å bli tildelt slike saker, og hvis det ikke var tilfelle, måtte det tas grep for å øke kompetansen.

Samtalene etter dommeravhør, hvordan gå videre

Umiddelbart etter dommeravhørene er det fast prosedyre å ha en oppfølgingssamtale med ofrene for vold og/eller overgrep. Under denne samtalen blir det forsøkt kartlagt hvilke behov barna og foreldrene har videre. Hvis ikke nettovergrep er en del av anmeldelsen, gir denne samtalen en mulighet til å avdekke om offeret også er utsatt på nettet. Noen av informantene oppgir at de bruker standardiserte kartleggingsverktøy for å få et bredt overblikk av situasjonen under denne samtalen, andre at de anvender en mer åpen og dialogrettet samtale til å komme frem til hva slags oppfølging som er nødvendig videre. Oppfølgingen videre er avhengig av kapasitet og tilgjengelige ressurser ved barnehuset. Noen går i en terapeutisk retning, mens andre gjennomfører mer praktisk rettede oppfølgingssamtaler.

Det varierer hva vi gir av oppfølging her, men de aller fleste får en samtale rett i etterkant av avhør. Hvor vi kan kartlegge litt hva har de av voksenstøtte rundt seg, hva har de eventuelt av hjelpeapparat, og ut fra hva de har fortalt, hvordan de synes det går, hva trenger de. Og hvor vi kan snakke med foresatte, litt sånn for å normalisere og roe ned situasjonen. Og det kan være litt informasjon om vanlige stressreaksjoner og litt sånt da. Noen ber vi komme tilbake for litt nærmere kartlegging av symptomer og vansker, hvis det er behov for det. Noen kommer tilbake for eksempel for å få foreldreveiledning. Noen er mer sånn kriseoppfølging, støttesamtaler, oppfølging for barn og ungdom.

Denne informanten anslår at en femtedel av klientene får en noe mer omfattende oppfølging

Noen kan komme her for en oppfølging i sånn mellomfase, det er en mindre gruppe på sånn 20 prosent i snitt som får en fortsatt avgrensa, men mer traumespesifikk behandling da, terapi. Av litt ulike grunner,

enten at det er av mer forebyggende karakter, at de kanskje ikke nødvendigvis vil være rettighetspasienter i psykisk helsevern, at det ikke er behov for det. Eller at de allerede har prøvd det, med litt sånn dårlig resultat.

Flere vektlegger at barnehusenes oppfølging av barna er begrenset, og legger vekt på at det kan være viktig å skåne barna, og at andre instanser er bedre kvalifisert.

Vi er ikke et barnehus som har veldig høy intensitet. Vi har ikke høy skala av oppfølging, ... og hvor mye skal du kartlegge på avhørsdagen? For å si det sånn. Vi er nok på et... minimum i forhold til det. Det kan bli mye på avhørsdagen.

Samarbeid med andre, å henvise videre og sånt er det vi er best på. Det gjør vi mye. Vi har ikke psykolog selv her på barnehuset. Så vi tenker ikke at vi gir behandling, men vi kaller det oppfølging. Gjør en kartlegging som grunnlag for videre henvisning. Bruker fastlege, men vi har også brukt vår lege her som er her fast hver onsdag. Får henvist videre gjennom denne. Skriver som regel et underlag som kan hjelpe dem til å følge opp videre.

Her jobber vi jo ut fra hva de forteller oss her, hovedsakelig. Og det er jo endel ganger det skjer, at vi fanger opp andre vansker, og mer sammensatte vansker da, som gjør det mer naturlig å bistå dem inn i helsevernet, inn i BUP.

Intervjuene illustrerer også at barnehusene kan utvise fleksibilitet, og legge stor vekt på hva slags oppfølging de unge selv ønsker.

Det er ikke alle som vil gå til BUP eller som har behov for det. Men de kan være traumatiserte. Da kan de få hjelp her selv om det er et korttidstilbud. Vi kan ta dem igjennom bearbeidingsprosessen, noen ganger 2–3 ganger, andre ganger 4 ganger, og enkelte ganger har de kommet til oss i ett år. Vi kan hjelpe dem godt på vei når det ikke er alvorlige saker. Vi må alltid få samtykke til å snakke med andre instanser, hvis vi ser behov for det. Men ofte har de vært i andre instanser før de kommer hit. Egentlig har vi en maksimumsgrense på 18 timer. Men vi sier aldri nei til noen som ønsker å komme hit igjen.

Frivillighet er et sentralt prinsipp i den videre oppfølgingen og samtalene ved barnehusene. De som benytter tilbudet vil derfor ofte være motiverte til å motta hjelp. Flere informanter rapporterer at de unge som i avhøret ikke opplever seg selv som offer, eller ikke ønsker hjelp, som regel ikke kommer tilbake. Hvis de er komfortable med situasjonen og er eldre enn 16 år, så er de ikke nødvendigvis interessert i å gå til samtaler der.

Jeg tenker at det er jo en stor forskjell på om man selv synes at man er utsatt for noe eller om man er mast hit. Vi har jo de som ikke ønsker å fortelle noe, det er jo deres privatliv. Vi tilbyr korttidsoppfølging, men det er jo ikke alle som er interessert i det. Og så er det jo de som allerede har kontakt med BUP, med far eller mor eller helsesøstre også. Men det er jo klart at det er stor forskjell på om hva man opplever.

Betydningen av å avdekke

De ansatte forteller at det er meget sjelden at de opplever at barn og unge som er utsatt for nettovergrep virker uberørt av det. Hvis det er selve nettovergrepet som er anmeldt, ligger det ofte meget ubehagelige opplevelser til grunn, som at personen man har delt bilder og hemmeligheter med viser seg å være en helt annen, at den andre personen misbruker relasjonen og tillitten, eller at hyggelige relasjoner har gått over til å bli truende og ekle, eller at fysiske møter har ført til seksuelle overgrep. Samtidig er det av og til ikke åpenbart for ofrene at de har blitt manipulert, blitt lurt av en fiktiv person, eller at de har satt seg selv i en svært utsatt posisjon før de kommer på barnehuset. Informantene forteller at det er meget vanlig at når ofrene først begynner å snakke om det som har skjedd på nettet, er det for de aller fleste en veldig befrielse, og at de uttrykker lettelse over at det hele har blitt avdekket.

Jeg skjønnte ikke hvor skadelig det (nettovergrep) var, før jeg så hvor ille det var for disse jentene. Og guttene. ... de har jo ikke tatt på hverandre, ikke noe fysisk kontakt, de kan gå ut av rommet når de vil, men allikevel hvor traumatisk det kan være og hvor presset de kan bli, veldig traumatisk for dem. Opplever at det er en befrielse for disse jentene når det blir avdekket. Når de kan få lov til å vokse opp uten denne hemmeligheten.

Du ser da ungdom som føler seg helt låst i det her, og ikke ser noen vei ut av det. Hvor de ikke opplever noen reell mulighet til å påvirke situasjonen og komme seg ut av det.

Informantene gir uttrykk for at selv om det kan være vanskelig for de unge å snakke om at de er utsatt for nettovergrep, først og fremst på grunn av sterke skam- og skyldfølelser, så er det viktig at de som er ansatt på barnehusene legger forholdene best mulig til rette for at barna skal føle det trygt å åpne seg.

Å plassere ansvar og alminneliggjøre

Alle informantene understreker at det de først og fremst er opptatt av overfor ofrene, er å plassere ansvaret der det hører hjemme, hos de som begår overgrepene.

Det blir veldig viktig å løfte ansvaret over på overgriper, og snakke litt om alder, og om at gangen i det hele er ganske vanlig. Det begynner så uskyldig med litt kontakt på et nettsted, og så hvordan det kan utvikle seg, at det er noen som ligger der ute og lur.

Jeg tror også at jeg kan snakke for de fleste av kollegaene mine, at vi er veldig opptatt av ... å snakke om de temaene som har å gjøre med skyld. Det får vi jo ofte også tilbakemelding på fra politiet, ... på at det som skjedde med deg, som du har fortalt om her i dag, (det) er jo ikke ditt ansvar. Det er de voksne som vet hva de har lov til og ikke lov til, og du er et barn. Og det er mange grunner til at barn kan havne i sånne situasjoner, ikke klarer å si fra, eller ikke tør å si fra, eller ikke skjønner at man kunne si ifra, og i det hele tatt.

Et annet forhold som fremheves av informantene, er at de som fagfolk tåler å høre historiene som barna forteller, og tilrettelegger for barnas fortellinger ved å bruke barnas egne ord.

Vi sier at her kan du snakke om det (...) jeg tror vi har lært oss til ... å bli ganske tydelige og tørre å snakke om kropp og de tingene som barn har blitt utsatt for. Bruke de ordene de har brukt selv. Vi har hørt på denne samtalen med politiet og da er vi rett inn i det, og det er, jeg tenker at det gjør at vi er i en helt egen posisjon.

Det understrekes også at det er viktig å være nøktern, og legge vekt på hvor utbredt krenkelser og overgrep på nettet er, samtidig som både de gode og de vonde følelsene må bekreftes.

I de sakene jeg har hatt har vi hatt samtaler både med barna og foreldrene. Da er det viktig å bruke fakta. De (barn og unge) kan jo synes at dette er spennende og det må de få støtte på, samtidig som man må forteller dem hva som ofte foregår på nettet, og hvor vanlig det er at man blir lurt.

Intervjumaterialet belyser også poenget om at overgrep på nettet kan oppleves like traumatisk som overgrep i det virkelige livet, og at det derfor er avgjørende å sette av tid

Det er viktig ... å være åpen for at et barn kan slite veldig ... Det kan helt klart være like traumatiserende som å være offer for overgrep 'live'. Det er viktig å ta seg tid til å snakke, ... å bruke lang tid. Mange er veldig skamfulle og kjenner seg så utrolig dumme, krenket, redde og at de har vært med på noe straffbart. De mennene er ekstreme eksperter på å lure barn, smiske seg inn, og så trusler og tvang. ... Det er ikke så vanskelig å få dem til å fortelle ... hvis vi viser at vi forstår og kan fortelle om hvor mange det er som lar seg lure, og hvor lett det er å bli lurt.

Denne informanten forteller at det ikke er lov til å snakke med barnet før avhøret er gjennomført, men at de i etterkant kan bygge videre på hva som har kommet frem under dommeravhøret, og da snakke mer om følelsene rundt det og gå mer i dybden på det som blir sagt. Faktaark omtales som velegnet til å styre samtalen på en god måte.

Vi kan ... spørre mer ledende, faktaarket er her veldig bra. Viktig med en god setting og at det er åpenhet. Veldig bra rett etter dommeravhøret. Da er det ofte åpnet opp en del.

I de tilfellene der ofrene også har vært pågående eller på andre måter vært aktive, kan grensene mellom frivillige seksuelle relasjoner og overgrep være uklare. Samtidig er det mange som blir manipulert inn i noe som de ikke skjønner konsekvensene av eller at de har blitt med i en relasjon med falske identiteter. Uansett årsak er det hensiktsmessig å søke etter de unges hensikt

og mening med sine handlinger (ref. Anne Grytbakk 2012), slik at man kan møte dem der de er. Anne Grytbakk poengterer at det er viktig at foreldre eller andre relevante personer i større grad tar ansvar for å avdekke om ungdom opplever seksuelle normbrudd. Hennes retrospektive undersøkelser viser at det ikke alltid er så lett for de unge å forstå hva de er med på mens det foregår. Informantene hennes var langt mer kritiske til det de hadde vært igjennom, når de vurderte det i ettertid, enn de hadde vært mens de befant seg i normbrytende seksuelle relasjoner som unge. På bakgrunn av sin forskning, anbefaler Grytbakk at fagfolk som skal møte ungdom som har opplevd grenseoverskridende sex, bør bevisstgjøres om hvor viktig det er å møte dem der de er i prosessen, og advarer mot å møte dem med forferdelse og stakkarsliggjøring. Det ser ut til at informantene i vår studie handler i tråd med Grytbakks anbefalinger.

Å lære bort strategier

Informantene uttrykker håp om at det å bevisstgjøre de unge, kan ha en preventiv virkning. Gjennom å samtale om hvordan noen handlinger kan få store konsekvenser, og hvor risikofylt det er å dele seksuelle bilder eller delta i noe som kan bli kopiert av andre, kan man også vise dem hvordan man bør sette grenser for seg selv og andre. Mange legger vekt på å lære de unge konkrete strategier for å unngå å havne i en uønsket situasjon. Da er det en fordel om de ansatte har god kunnskap om sosiale medier.

Flere av informantene understreket at en del av deres arbeid var å lære ofrene strategier for å håndtere det faktum at man aldri kan være sikker på at sensitivt materiale ikke dukker opp en gang. Det vil si at de må lære seg å avfinne seg med situasjonen.

Fokuset vårt er å gi dem strategier for å gå videre på tross av det som har skjedd ... å snu den uheldige erfaringen til noe som er en ressurs man kan bruke videre. Når de kommer hit tror de at de er de eneste som har opplevd akkurat det, så det handler mye om å normalisere det, å fortelle at det er lett å havne der.

Men det er litt vanskelig å lindre den angsten de møter etterpå. Politiet har ofte tatt bildene i beslag, men man vet ikke hvor mye av bildene som har blitt delt. (..) Det er ikke lett å etterforske over

landegrensene. Man må være ærlig, at man ikke vet om hvordan bildene har blitt delt.

En utfordring at man ikke vet hvordan bildene har blitt delt. Det er også det som gjør det vanskelig å jobbe med traumer også. For det er ikke noe som er over, men noe som hele tiden ligger der.

En terapeutisk tilnærming

Som vi har vist, har barnehusene litt ulike fremgangsmåter for oppfølging. En informant som jobber terapeutisk forteller om hvordan de ikke fokuserer så mye på hva som har skjedd, men på hvordan barnet har det her og nå.

Det er slik at disse jentene og guttene er i en kompleks situasjon, de stoler kanskje ikke på foreldrene sine, og opplever kanskje omsorgsvikt. Så når jeg snakker med disse, da møter jeg dem alltid der de står – her og nå, hva er det som opptar deg nå, hva er det vanskelige i ditt liv, hva tenker du på ... hva sliter med? Selve nettovergrepet ... det er kun en del av en helhet. En avhører sa at det kanskje ikke kom frem under avhøret, men at det kan kanskje kunne komme frem mer under samtalen etterpå ... at jeg skulle grave frem mer informasjon. Men da sa jeg at det er ikke alltid slik det skjer, jeg går ikke inn og graver for å få detaljer ... Jeg møter barna for å gi dem terapeutisk behandling.

Det blir også sett på som viktig å sikre at de har noen å snakke med i sitt dagligliv.

I kriminelles hender

Når det foreligger en konkret anmeldelse og saken har startet i rettsapparatet, kan det trigge sterk angst hos ofrene. Ikke minst når det i forkant har vært en tett relasjon på nettet eller fysiske møter med en som har brukt falsk identitet. I Kripos nye politirapport «Trendrapport 2015 – den organiserte kriminaliteten i Norge» konstateres det at noen av hovedutfordringene med dagens kriminalitet er at:

... kriminelle aktører bruker Internett for å ramme eller utnytte enkeltpersoner. Salg av barn via «live streaming», fildeling av over-

grepsmateriale, «sextortion³», samt rekruttering av ofre for menneskehandel og annonsering av deres tjenester, er alle eksempler på hvordan mulighetene tas i bruk av kriminelle. Konsekvensene for ofrene kan være svært alvorlige, både når det gjelder fysiske og psykiske skader. Overgrepsmateriale som distribueres, vil være svært vanskelig å få slettet i ettertid.

Et økende antall unge blir presset enten til seksuelle handlinger, eller for penger, av personer de kan ha sendt seksualiserte bilder til eller har delt hemmeligheter med. Det forekommer også at slikt materiale kommer på avveie og blir misbrukt av en tredjepart. Det finnes en risiko for at kriminelle aktører er involvert, dette kan bidra til at det føles enda mer utrygt dersom man har involvert seg inn i uheldige relasjoner. Barnehusenes tette samarbeid med politiet bør være en stor fordel for å trygge ofrene. En av de ansatte eksemplifiserte slik:

En var veldig redd, fikk vite etter avhøret at personen var tatt, og ble redd for at denne skulle hevne seg. Da kom den angsten. Har noen flere eksempler, men det handler om å roe ned, og fortelle at hvis personen tar kontakt er det viktig å komme tilbake til politiet. Om at de skal være trygge.

Behov for ulike typer av praktisk hjelp

I arbeidet med å dempe skadevirkningene ved nettovergrep står de ansatte overfor noen særlige utfordringer. I tillegg til oppfølgingssamtaler og eventuell annen behandling, kan det være behov for praktisk hjelp for å løse konflikter med utgangspunkt i nettet eller på sosiale medier, prøve å finne overgrepsmateriale, og forsøke å dempe den sosiale belastningen som ofte følger med. En av informantene viste til at samarbeid med skole og andre instanser var nyttig for å få roet ned situasjoner som eskalert på grunn av nettovergrep, og at man sammen med offeret har tatt tak i hets som har foregått på sosiale medier.

---

³ Sextortion beskriver seksuell utnytting der det blir benyttet bilder, filmer eller informasjon for å presse seg til seksuelle tjenester fra offeret.

Det er ikke så lenge siden... jeg samarbeidet med forebyggende tjenester og politiet, vi hadde allerede et godt samarbeid med skolen ... Forebyggende seksjon for politiet hadde en direkte kontakt med skolen og rektor og ledelse i forhold til hvordan de håndterte det.

Men det var bare noen få av informantene som trakk fram slike eksempler. Å følge opp med praktisk bistand for å begrense skadevirkningene for ofrene i deres nærmiljø, blir som regel ikke vurdert å være en del av oppfølgingen ved barnehusene.

Det er politiet eller eventuelt Kripos som bistår i å søke etter overgrepsmateriale på nettet, som regel brukes dette som bevismateriale. De ansatte på barnehusene ser nødvendigheten av at politiet og Kripos går videre med det som ligger på nett, og de får også skryt for sitt arbeid.

Politiet har, i hvert fall i de sakene jeg har vært innom, vært raskt ute, fått begrensa det og gjort endel innsats på å spore om det har blitt spredd ut. I avhør av siktede, etterspør de 'Hvem har disse blitt distribuert til?' og følger opp det. Så de prøver å lukke ringen rett og slett. Kripos jobber jo veldig med det, de er veldig opptatt av å ta tak i dette.

Det er en stor utfordring å spore opp seksuelle filmer og bilder som først har blitt distribuert på nett. På tross av at politiet jobber for å spore opp overgrepsmateriale, er det svært vanskelig å få tak i alt, eller bli sikre på at man har fått tak i det som finnes der ute. I den tidligere nevnte politirapporten (Politiet / Kripos 2015) pekes det på betydningen av at politidistriktene har nødvendig kompetanse og kapasitet til å etterforske og håndtere slike saker. Her blir det også poengtert at barn og unge som opplever potensielle lovbrudd på nett skal ha lett tilgang til å melde fra om dette. Ulike verktøy er blant annet politiets Røde knapp som overføres direkte til Kripos' tipsside, nettsidene slettmeg.no og norid.no som gir informasjon om hvordan man kan kreve å få slettet ulovlig publisert materiale på nettet.

Dette er viktig tiltak, men det vil fremdeles være slik at dersom bilder og filmer ligger ute på nettet så mister man lett kontroll over materialet, det kan bli delt uendelig mange ganger. Ofte spres slikt materiale meget raskt på sosiale medier, og kan sirkuleres rundt i årevis. Informantene opplever at mange av

de svært unge ofrene ikke har forstått konsekvensene av å, på ulike måter, distribuere seksualisert materiale av seg selv. Når de blir litt eldre og de blir mer bevisst konsekvensene, kan det oppleves svært pressende og skremmende å vite at slike bilder ligger ute på nettet. Det er ytterligere problematisk dersom man har blitt utsatt for nettovergrep av en i bekjentskapskretsen. Det er ikke uvanlig at overgrep på sterkt berusede mindreårige har blitt filmet og delt, at seksualisert materiale blir brukt som pressmiddel, eller at det har blitt lagt ut bilder og filmer mot ens vilje, eksempelvis av en ekskjæreste. Dette kan få store konsekvenser for relasjoner og nærmiljø.

Kan bli veldig stort ... Det er en veldig ekstrabelastning for personen det gjelder. I slike saker prøver vi å gi råd om at de skal holde mest mulig for seg selv og ikke dele all informasjon til andre. Vi samarbeider noen ganger med skolene og vi prøver å samarbeide med foreldrene. Gjør alt for å dempe belastningen. For det går jo som ild i tørt gress.

De fleste barnehus er ikke orientert mot å dempe skadevirkningene i nærmiljøet. En informant forklarer dette med at det ikke er en del av deres mandat.

I forhold til å være den som gikk ut for å dempe reaksjonene hvis noe blusset opp på sosiale medier har vi ingen mulighet til det. Det psykososiale i forhold til det som blir lagt ut på nettet har vi ikke tid til å ta tak i. Har så vidt ressurser til å ta det vi skal gjøre. Det er vel ikke vår rolle heller, man må også se på samfunnsmandatet, vi skal legge til rette og gi oppfølging. Ikke hjelpe praktisk. Men vi har en stor voksenopplæringsoppgave, det er vårt ansvar å lære opp de voksne rundt dette. Og bearbeide traumer og passe på psykisk helse og å følge opp.

Andre grunner til ikke å engasjere seg i det som skjer i ofrenes nærmiljø, har vært at de ikke synes det har vært aktuelt.

Hvis vi ser at det er en ungdom, altså at dette påvirker skolemiljøet, eller foreldremiljøet, eller lærermiljøet, så tar vi kontakt med skolen. Og går inn med tiltak i forhold til det. Jeg synes ikke det har vært aktuelt i de sakene som jeg har jobbet med her.

Det kan også være hensiktsmessig å gi praktisk veiledning til hvordan de som er utsatt skal håndtere sjikane eller trakassering fra jevnaldrende, eller hvordan de skal møte trusler eller manipulering på nettet. Dette kan også virke forebyggende mot at det skal skje igjen. Man vet at de som er utsatt ofte er i en risikosone. En informant forteller om sin fremgangsmåte for å forberede ofrene på den virkeligheten de kan møte i kjølvannet av nettovergrep.

Da har det vært litt på å hjelpe med å håndtere rykteflom. Har rollespill veldig ofte, hvordan håndtere at det er rykter som går, og forberede dem på at det er rykter som vil komme til å gå. Noen ganger utforsker jeg litt om de har noen sånne katastrofetanker på hva som kan skje ... for ofte så er det noen venninner som vet. Og så lage en ... forberedningsplan da, på hvordan vi skal håndtere det. Ofte bruker jeg eksempelet på den der pålen med en ball ... hvis du begynner å slå på den, så slår det hele tiden tilbake på den pålen der i midten. Hvis du begynner å forholde deg til de ryktene, og svare og forklare og sånt, så blir det bare verre. Så lager vi en strategi sammen på hvordan hun skal håndtere dette.

Foreldreveiledning

For ansatte ved barnehusene er det å ta hånd om foreldre til ofre for nettovergrep en viktig del av oppfølgingen, vel og merke hvis foreldre ikke er mistenkte. Vanlige reaksjoner hos foreldre er fortvilelse, forvirring, skyld- og skamfølelser. Samtalene med foreldrene handler mye om å gi veiledning om hvordan de skal snakke med og følge opp barna i ettertid. De informerer også om mulige senskader. De ansatte som har erfaring med denne typer overgrep, mener også at foreldre kan ha behov for hjelp til å bli trygg foreldrerollen. En av de ansatte sa det slik:

Hvis det er en anmeldt sak, vet jo ofte foreldrene om det når de kommer hit, og da består ofte arbeidet vårt i å hjelpe foreldrene med å håndtere dette på en god måte ... de er jo fulle av skyldfølelse og skam.

Ansatte anser det som viktig å formidle til foreldrene hvor lett det er å havne i slik situasjon, om hvordan overgripere er mestere til å manipulere, og om hvordan man fort kan miste kontrollen over det som skjer på nettet. Slik

informasjon er viktig for å skape en større forståelse hos foreldrene for hvorfor deres barn har blitt utsatt for nettovergrep. På denne måten håper de ansatte at de kan hjelpe foreldrene med å bearbeide egne følelser og unngå at de bebreider både seg selv og barna.

Det er sterke følelsesmessige reaksjoner i forhold til dette, og da må vi hjelpe dem med å ivareta følelsen på en litt annen måte, sånn at ungdommene ikke lider av det.

Det understrekes at det er viktig å snakke med foreldrene før de forlater Barnehuset.

Vi kan ikke bare sende dem hjem, og (risikere at) de enten ikke tør å snakke med hverandre, eller at ungdommen blir overintervjua etterpå.

Å veilede foreldre i nettvett, anses som en sentral oppgave av alle informantene som har håndtert nettovergrep. Nettvett handler blant annet om å være oppmerksomme på hva barna gjør på nettet og om hvordan de skal snakke med barna om det som skjer på nettet. Foreldrene får også informasjon om hvordan de bør følge opp barnas bruk av nettet i fremtiden, om hvordan de bør sette grenser, hva de bør kontrollere og hva de bør tillate.

Hvis foreldrene er her så snakker vi med dem om nettet. Jeg tenker at hvis man skal forebygge og fange opp så er det viktig å ta det opp i veldig mange anledninger.

Informantene gir uttrykk for at i en del tilfeller handler det om «å oppdra foreldrene i foreldrerollen», blant annet om å veilede dem om hvordan de oppnår tillitsfulle relasjoner med sine barn. Dette kan handle om å forbedre flere grunnleggende foreldreegenskaper.

Det er viktig å følge opp med å gi veiledning til barnet og til foreldrene, om kommunikasjon, styrke foreldrerollen, få bort skam. Lære mer om nettbruk, jobbe med hemmeligheten, nettvett og å sette krav. Og til barnet – hvem kan du snakke med? Begrense skadevirkningene.

Under samtalene med foreldre gjøres det samtidig en vurdering av foreldrenes kompetanse til videre å ivareta barna, og deres evne til å beskytte dem mot fremtidige krenkelsler.

(Det) kan være at barna er redde for at foreldrene skal få vite, at de ikke vet hvordan de vil reagere, mange ganger må vi snakke og forklare for foreldrene. Må være sikker på at foreldrene kan ta vare på barna.

Vi prøver alltid å finne ut av hvorfor, hva er det som er så farlig. Og noen ganger så har jo ungdommen rett, noen ganger så takler jo ikke foreldrene det, og da skjønner jo vi ok, men da må vi snakke litt med mamma og pappa om ..., kan vi begynne med det? (...) Men det er jo et mål egentlig, at foreldrene vet mest mulig, men det er ikke dermed sagt at alle foreldre kan, eller bør ... Og det er jo en vurdering vi stadig må gjøre.

Det anses ofte som en fordel å snakke med ofrene for nettovergrep før man snakker med foreldrene.

... det pleier jeg å gjøre i de sakene, å først snakke alene med den ungdommen som har opplevd og fortalt, og hvis jeg har vurdert at her må foreldre, for å kunne passe på og ivareta barnet sitt, ha mye mer informasjon enn hva de har. Og jeg sjekker ut med politiet hva foreldrene vet ... Hvis foreldrene har anmeldt selv, så har de jo tatt ansvar, de har vært bekymret. De har gjort det de skulle. Men det hender jo at det er andre som har anmeldt, og at foreldrene har vært altfor lite påpasselige.

Det er ikke vanlig at foreldrene overhører dommeravhøret, og flere av de ansatte uttrykker at de ser det som en fordel.

Jeg har (...) opplevd at foreldre har vært med og overhørt dommeravhøret, men det er ikke vanlig. Det er ikke noe vi anbefaler. For foreldrene får ofte reaksjoner som de ikke er forberedt på, og de skal så ivareta ungdommene rett etterpå (...) Og politiet informerer jo ofte og anbefaler at man ikke gjør det for at det skal bli lettere for ungdommen å forklare seg fritt hvis de vet at foreldrene ikke sitter og hører på alt. Nå kommer det litt an på alder, men i all hovedsak, hvis det er yngre ungdom og barn da hvert fall, så har jo foreldre innsyn (i ettertid).

De ansatte med erfaring fra saker med nettovergrep, opplever at barn og unge svært ofte ikke ønsker at foreldrene skal få vite hva de har vært med på. Grunnene kan være flere; at de skammer seg, at de er redde for reaksjonene eller at de ønsker å beskytte foreldrene. Holdningen ved barnehusene er at i den grad foreldrene kan takle det, bør de få mest mulig oversikt over hva som har skjedd. Det å informere foreldre blir både en balansegang og en prosess, der barnets alder og situasjon blir tatt hensyn til. Som regel vil man prate med barn og unge på forhånd om hva man skal si til foreldrene.

Vi prøver å være brobyggere her. (Vi) forteller aldri foreldrene noe barnet ikke vil at vi skal fortelle, blir alltid enige om det, sier hvis det er helt nødvendig at vi forteller. Inngår en kontrakt med barnet om hva vi skal si. Det kan være en prosess, hvis overgrepene viser seg å være så alvorlig at vi må gå videre. Ingen ønsker at foreldrene skal få vite, ofte vil de også beskytte foreldrene mot ekstra stress og skam.

Det er veldig forskjellig, ulike relasjoner som alle andre. De har forskjellige tilknytning til foreldrene sine. Noen forteller med en gang og andre ikke. Synes kanskje at dette er veldig spennende og at det er greit til de får en trussel – og da er det også vanskelig å si noe (til foreldrene), når de ikke har sagt noe før.

Samtidig understreker flere av informantene at man ikke kan gi noe forhåndslofte til ofrene om at man ikke skal fortelle ting videre.

Vi kan aldri si at vi ikke vil gå videre med noe av det de forteller til oss. Sier det eventuelt til barnevernet, så må de gå videre med det.

Noen informanter poengterer nødvendigheten av at foreldrene får vite om barna deres er i risikosone for å bli utsatt for ytterligere overgrep. Hvis de opplever at et barn er spesielt sårbart eller utsatt, ser de det som nødvendig å informere dem, og å arbeide bredt og forebyggende. Det kan for eksempel være aktuelt når barnet har en diagnose innenfor autismspekteret eller er meget utagerende. Dersom de ansatte vurderer at foreldrene ikke er i stand til å ivareta barnet godt nok, kobler de inn barneverntjenesten eller andre relevante instanser. Alle informantene betoner at det er viktig å påse at barnet har noen i sitt nærmiljø som følger dem opp videre, og at de har noen de kan snakke med.

9 Henvisning til og samarbeid med andre instanser

En del av hensikten med barnehusene er å tilrettelegge for samarbeid mellom flere faggrupper. Vi spurte de ansatte om hvordan de opplever samarbeidet med andre instanser i saker der nettovergrep forekommer.

Samarbeidet med andre instanser vil avhenge av den spesifikke situasjonen, og i alle overgrepssaker er det flere elementer som inngår i en kompleks helhet. Funnene viser at samarbeid med andre er nødvendig i de aller fleste overgrepssituasjoner og det er vanskelig å utpeke noe unikt i forhold til nettovergrep som ikke ville vært tilfelle i andre overgrepssaker. Når de ansatte forteller om samarbeid, vil dette gjelde for den generelle oppfølgingen i overgrepssaker.

Politiet, og noen ganger også Kripos, er en del av samarbeidet, og står for etterforskningen i forkant og eventuelt i etterkant av dommeravhørene. Samarbeidet med politiet og med Kripos får mye skryt av de øvrige faggruppene på barnehusene. Så å si alle informanter rapporterer om et godt og omfattende samarbeid preget av høy faglig kvalitet. Sitatene nedenfor er illustrerende for samarbeidet.

Er veldig fornøyd med samarbeidet med Kripos, de er veldig flinke og opptatt av at det skal bli et godt avhør, godt forberedt.

Ja, vi samarbeider med politiet, og det samarbeidet er veldig bra. De er veldig flinke og veldig hyggelig å arbeide sammen med. Har også veldig godt samarbeid med andre instanser. Har gode samrådsmøter, før og etter. Da er det politi, dommer, barnevernet og vi.

Men de ansatte ser også et potensial for forbedring. En informant etterlyste mer langsiktig kontinuitet i samarbeidet med politiet.

... skulle også hatt prosedyrer på å kontakte politiet etter et år for å følge opp, høre hvordan det går med saken. Og hvis det er straffesak så tar det altfor lang tid egentlig, før vi får vite hva som har skjedd og resultatene av det. Har ikke slike rutiner nå.

Et annet poeng som trekkes frem er mangel på kapasitet. Som regel arrangeres såkalte formøter i forkant av dommeravhørene. Hvem som deltar i disse møtene er avhengig av hva som har skjedd, og i hvilken situasjon offeret befinner seg i. Dersom en overgrepssak har blitt anmeldt av andre enn foreldrene, blir det ved noen barnehus rutinemessig meldt inn til barnevernet, men ikke ved alle. Intensjonen er at de ansvarlige for saken involverer de instansene de vurderer er nødvendige for å gi best mulig oppfølging og støtte til offeret og eventuelt familien. Samtidig kan tid og ressurser påvirke den helhetlige oppfølgingen. En informant opplevde at de måtte prioritere bort samarbeidsmøter på grunn av begrenset kapasitet.

Får ikke tid til å dykke ... ned i alle saker. Vi hadde samrådsmøter (tidligere), men det har vi måttet luke vekk, ... så nå er det mer telefoner. Hadde stormøter i begynnelsen og det er kjempebra når vi får det til, men det blir mindre og mindre av det. (Vi har) høy intensitet på avhørsdagen ... snakker alltid med barnet etter avhøret, og av og til med foreldrene, hvis de er her. Så går det over til ganske lav intensitet i ettertid. Vi stiller noen spørsmål, og gir dem tilbud om å komme tilbake til oss. Da blir vi avhengig av at noen ser det, at barnevernet eller noen andre ser at de trenger det. Det er ikke så veldig ofte at de kommer i ettertid og ønsker en time selv.

Flere informanter poengterer at det i nettovergrepssakene ofte vil være behov for et særlig omfattende tverrfaglig samarbeid, fordi det ofte er så mange ulike aspekter involvert som skal håndteres.

Det er viktig at vi som jobber her på barnehuset kjenner hjelpeapparatet. Det skjer ofte at vi tar kontakt (...) Vi kan ikke pålegge noen å gjøre noe, men vi kan kun fortelle hva vi ser. (De) lytter som regel. Mange ringer til oss.

Barnehusene samarbeider vanligvis med spesialisthelsetjenesten, og da i særlig grad med BUP. Hvis ikke offeret allerede er i BUP, og de ansatte ser et tydelig behov for spesialisthjelp, må de få fastlegen til å henvise videre. Denne omfattende henvisningsprosessen får kritikk. At dette kan være en langdryg affære oppleves i noen tilfeller som et hinder for god oppfølging.

Det er dumt at vi ikke kan gjøre en selvmelding (henvisning til BUP), veldig dumt. Har vært med på fastleger som overhode ikke følger opp saken ... sender ikke henvisning som jeg har sagt. Har opplevd å mase mange ganger. I Sverige kan man ringe til psykiatrisk avdeling og si mitt barn har et problem, kan jeg komme? Så kommer man inn med en gang.

Samtidig får samarbeidet med BUP gjerne skryt, når et slikt samarbeid er opprettet.

Vi har ikke noe systemsamarbeid med BUP, men vi opplever at de er veldig lydhøre for våre vurderinger. Og de tar inn våre saker relativt raskt. I forhold til traumebehandling så snakker vi samme språk. Vi har ikke psykolog her.

Informantene opplever at de har en sentral rolle i å avgjøre hvilke saker som bør sendes videre til spesialisthelsetjenesten og hvilke som kan klare seg med oppfølgingen på barnehuset.

De stoler på våre vurderinger. Det er ikke slik at alle må til BUP, hvis de har hatt en 5 til 6 samtaler med oss. Det er en silingsprosess.

Mange av de ansatte har en bakgrunn i instanser som de nå samarbeider med. Dette anses som en stor fordel, både fordi man kjenner kulturen og det interne språket, og fordi man ofte har etablert relasjoner til dem som jobber der. De ansatte ved barnehusene gir uttrykk for at de blir respektert i samarbeidsrelasjoner, og at de blir sett på som viktige samarbeidspartnere.

Relasjonen til barnevernet gis en særlig oppmerksomhet i intervjuene. Samarbeidet omtales som tett, og for det meste i positive ordelag. Men det har tatt litt tid å komme der de er i dag.

Måtte føle oss frem med barnevernet i begynnelsen. Nå vet vi mer om hvordan vi kan bruke hverandre til hva og hvordan. I avhørsprosessen er de mer koblet på nå. (De) kommer stort sett her og ser avhørene. Men ikke alltid når ikke foreldrene er mistenkt. Ellers ringer vi og gir vår vurdering fra barneavhørene.

Mer informasjon fra barnevernet etter at saken har blitt ført over, eller tilbake, til barnevernet, etterlyses av noen av informantene.

Det er jo i ettertid vi mister litt kontroll på barnevernet for vi har jo ikke noen rett til innsyn i saken. Vi kan ringe og spørre hvordan det går, ... (vi) gjør også det.

Generelt setter barnevernet pris på at vi ringer og at vi tar kontakt. Vi ringer ofte opp i ettertid. For å høre hvordan det går. De hører på oss. (...) I de fleste tilfeller går det bra. Av og til, men ikke ofte, så kan vi ha helt forskjellige meninger om hva barnet trenger av hjelp.

Et annet forhold som omtales som begrensende for samarbeidet, er hyppig bytte av saksbehandlere i barnevernet. Det kan gjøre det vanskelig å bevare kontinuiteten.

Som vi har sett, er det store variasjoner med hensyn til hvor lenge og hvor intensivt barn og unge som er utsatt for nettovergrep og andre overgrep følges opp på barnehusene. Det vil også være avhengig av oppfølgingen fra andre instanser, og hva man har blitt enige om. De fleste rapporterer at de har rutiner for å følge opp.

Vi henviser til andre instanser og samarbeider videre med oppfølging. Vi ringer etter to måneder for å følge opp at vedkommende får hjelp. Ringer og hører hvordan det går. Det er rutine.

I en del av sakene som kommer til barnehuset, følges offeret allerede opp av andre instanser. I de tilfellene andre instanser er involvert, eller der de ansatte vurderer at offeret har behov for mer omfattende hjelp, vil som regel vedkommende kun ha en kortere oppfølging ved barnehuset.

Det skal være andre instanser som skal ta hånd om dette egentlig, men hvis det ikke er det, så skal vi. Barnevernet er en instans som blant annet skal kunne ta hånd om dette videre. Men vi vurderer situasjonen og gir korttidsbehandling hvis det er nødvendig, eller sender videre hvis det er nødvendig, (det er) ofte tyngre og mer kompliserte saker. Da som regel til BUP.

Intervjuene illustrerer at Barnehusets rolle under overføring til andre instanser kan variere svært.

Det er jo alt i fra at de kommer tilbake og sier, «nå har jeg fått time hos BUP, jeg har vært der en gang og det virker greit», til at de ringer

og sier «Nå trenger jeg ikke den timen, nå har jeg kommer i gang der», til at noen trenger at vi er med på første samtale der. Det varierer.

Noen informanter har nevnt at det kan være problematisk når overgriper og offer kommer fra to ulike politidistrikt. Det blir da vanskelig å koordinere arbeidet med avhørene, og å sikre godt samarbeid mellom barnehus/politi og det øvrige hjelpeapparatet.

Det kan komplisere det ganske mye ... hvis det er en fra et annet distrikt, så får man ikke til det å avhøre han (overgriper) samtidig som man avhører barnet her. Og da har han krav på å høre avhøret (av barnet/den unge) før han avhøres ...vi hadde en sak der han var far, og barnet befant seg her, og han i et annet distrikt. Hvis han hadde blitt avhørt her så hadde politiet i sin strategiske prosess sagt at de avhøres samtidig, slik at han ikke får vite barnet sin forklaring før han avhøres. Han har krav på å vite hvis barnet avhøres før han. Forsvareren deler da de opplysningene. Og da vil jo han ha mulighet til å kaste pc'en eller gjøre seg av med mobiltelefonen. Men man kan jo ikke instruere et annet politidistrikt.

Det kan også være problematisk å gi oppfølging ved barnehusene i distrikt med store geografiske avstander. I slike tilfeller blir man som regel fulgt opp av hjelpeinstansene i sitt nærmiljø.

Som vi har vært inne på, er det noen av barnehusene som har erfaring med å samarbeide med skoler. Informantene herfra roser lærerne ved disse skolene for det arbeidet de nedlegger med å informere barn og unge om nett-overgrep, og for å ville samarbeide når det forekommer kompliserte saker der elever ved skolene er direkte involvert. Samtidig ser de en utfordring for skolene med å nå ut med informasjon om nettvett til de mest utsatte barn og unge.

Skolene er flinke til opplæring av de mer vanlige barna, men de som er ekstra sårbare vil man aldri få tak i ordentlig. De vil hige etter oppmerksomhet og at noen ser dem. Og er naive i tillegg.

Det å nå ut til de mest sårbare vil kreve et omfattende tverrfaglig samarbeid, noe vi vil komme tilbake til i kapittel 11.

10 Når offeret har vært en aktiv part

Verden utenfor er jo veldig tiltalende – alle vil jo være vennen din. Og slik er det jo ikke alltid i den virkelige verden. Man får jo alltid en venn der (på nettet). Kan være hardt å bli klar over at den vennen ikke er som du tror. Unge kan være såå forelsket i noe de tror er.

Vi har stilt spørsmål til de ansatte ved barnehusene om hvordan de møter dem som er, eller har vært, en aktiv part når relasjonen og situasjonen har utviklet seg til nettovergrep. Hvordan har de ansatte håndtert samtalene, når de unge selv har produsert seksualisert materiale, eller har vært ivrige på kontakt og bildedeling, og ikke selv ser på det som har skjedd som overgrep? Hvordan legger de opp samtalen, hva slags begrepsapparat benytter de, hvordan får de tak i de unges syn på situasjonen, og hvordan kan de støtte dem? Det er grunn til å anta at bakgrunnen for at de unge har kommet inn til barnehuset, vil påvirke fremgangsmåten og tilnærmingen i oppfølgingssamtalen.

Når barn og unge kommer til barnehuset, uten selv å føle at de har blitt utsatt for nettovergrep, er det gjerne fordi forholdet har blitt avdekket når politiet har rullet opp en større sak, eller at andre har oppfattet at det har skjedd overgrep på nettet. Hvis nettovergrep er en del av anmeldelsen, og det fokuseres på det under avhørene, så kan de ansatte danne seg et bilde av hvordan barna oppfatter og opplevde det som har skjedd. Disse observasjonene vil legge et grunnlag for oppfølgingssamtalene om hva hendelsen og relasjonen har betydning for barna, og hvordan de har taklet det.

De fleste barn og unge som selv har vært aktive, innser etter hvert at de har vært med på noe som har vært feil, og at handlingene deres kan få uheldige konsekvenser. Men det finnes også de som ikke opplever møtene på nettet som noe negativt, men tvert imot som noe svært positivt, eller som bruker lang tid før de tenker negativt om det som har skjedd.

Det er klart at det vil være svært ulike grunner til at den unge er der. Noen er der på grunn av at en sak har blitt rullet opp. Noen kan ha opplevd svært truende situasjoner med manipulering og trusler, mens andre kan ha vært dypt forelsket og er det fremdeles når saken blir avslørt. Noen føler seg ekstremt lurt, noen få gjør ikke det.

Noen kommer hit på grunn av at de selv har fortalt, og andre kommer hit på grunn av at noen har oppdaget det. Det er et ulikt utgangspunkt i om de har lyst til å forklare seg eller om de ikke har lyst til å si noe.

I sin rapport om unge som har blitt krenket, men som ikke der og da føler seg som et offer, gir Anne Grytbakk (2012) anbefalinger om hvordan barn og unge som selv har vært aktive i saker med nettrelaterte overgrep bør møtes. Hun poengterer at:

Når det gjelder ungdom som er seksuelt nysgjerrige og pågående, kan det noen ganger være hensiktsmessig i større grad å søke etter den unges opplevelse av mening rundt det som har skjedd, enn å ha hovedfokus på selve overgrepet (Grytbakk 2012).

Forfatteren konkluderer med at det er viktig at behandleren snakker om seksuelle overgrep på en måte som gjør at de unge forstår, gjenkjenner og opplever samtalen som nyttig, og hun advarer mot å stakkarsliggjøre de som ikke opplever det der og da som et overgrep, heller ikke bruke helt andre begreper enn det de unge selv bruker, når de snakker om det som har skjedd. Den som møter barnet bør ta utgangspunkt i den mening den unge selv tillegger hendelsen. De fleste informantene ved barnehusene beskriver en samtaleprosess i tråd med disse tankegangene når de beskriver sine fremgangsmåter overfor barna/de unge. En informant trekker fram «drodlesamtaler» som et godt grep:

Det er veldig krevende ... når barna synes det er helt ok, at det er en fin opplevelse. Særlig når du ser at det er ujevnt og svært uheldig. Da er det til stor hjelp å ha drodlesamtaler, det å lage speil, det å trekke seg selv inn, «jeg ville ikke likt ...» og så videre. Også veldig viktig å utforske hva slags behov denne kontakten har dekket, hvorfor det har vært viktig med den relasjonen, hva som har gjort at det har vært fint. Så se på hva personen mangler i livet og eventuelt ta opp med foreldrene hva barnet behøver mer av og få barnet til å se det på andre måter. Vi er veldig forsiktige med moralske pekefinger, hvis vi skulle vært moralske ville de trukket seg enda mer tilbake. (..) Jeg kaller det en drodlesamtale, blant annet om livets utfordringer, så kan vanskelige ting komme litt etter litt frem.

Det er i tråd med det en annen informant forteller:

Noe vanskeligere kan det være (når materialet er selvprodusert), men ikke så veldig mye vanskeligere. Man må se det litt an. Det er ulike typer som blir utsatt, selvskadere, naive og risikovillige. Vi har kun korttidsoppfølging her. Hvis vi avdekker og det ikke har blitt gjort det i andre instanser, er det viktig å gå videre med det her. Vi ser an. Vi prøver å få dem til å se hva de har vært med på, men vi vil ikke være fordømmende, kun hjelpe dem i prosessen med å finne ut hva de holder på med. Her trenger vi ofte hjelp av andre instanser. De trenger anerkjennelse, omsorg og forståelse og å vite at det er andre veier å gå.

Informantene poengterer at det er viktig å ta hensyn til hvordan de unge selv snakker om det som har skjedd. De fleste understreker at de tar utgangspunkt i hvordan barna og de unge opplever situasjonen, men de er samtidig tydelige på at de ønsker å få personen til å forstå at de gjør noe som er uheldig for dem. Det handler om å få til en gradvis bevisstgjøring om hva som er skadelige relasjoner, og hva som ikke er det, og å få dem til å se på det som har skjedd i et bredere perspektiv. Flere illustrerer denne balansegangen.

Man må alltid finne ut hvordan du må balansere, hva barnet trenger av støtte fra oss. Vi får vite mye gjennom å iaktta dommeravhøret, også i forhold til hvordan barnet beskriver det som har hendt og hva barnet sier. Man får en viss anelse hvordan man bør følge opp saken videre da. Høre hvordan de oppfatter og beskriver saken. De er ulike og har hatt en ulik opplevelse. Noen har godt av å høre at de er et offer, andre har godt av å høre at de ikke er det. Noen må vi skremme og andre må vi dysse ned. Noen skjønner ikke hva de er med på, og da må vi fortelle dem det.

(De som i utgangspunktet ikke ser seg som et offer) de skjønner jo det etter hvert at de har blitt lurt. Men vi gjør ikke folk til et offer. Det er et ord vi egentlig ikke liker. Gjør det heller til en læresituasjon. Hva har jeg lært av dette, få dem til å reflektere rundt denne problemstillingen, det har jo gitt dem en erfaring som ikke andre har, noe vi kan bruke positivt. Og vi vet jo at kulturen er mye om å få bekreftelse og få 'likes' i dag, det vet vi, så det er viktig å lære dem strategier for videre bruk.

Informantene forteller at barn og unge som har vært positive ofte har vært forelsket i en person de trodde de visste hvem var. Noen opplevde en fin relasjon en god stund helt til personen ble avslørt. Det er et dilemma involvert i det å vise frem bevismateriale i saker med seksuelle bilder og filmer, som barn og unge har produsert selv. Som det følgende sitatet viser, kan en slik offentliggjøring av materialet også innebære en åpenbar krenkelse og en stor belastning.

Og det er jo klart, det er jo ubehagelig, sånn som han, en gutt jeg fulgte som var på søken etter egen identitet og la ut bilder og da var i kontakt med en som han trodde var yngre, men som var en voksen mann ... som da blir hanka inn av Kripos, fordi vi har funnet et bilde av deg. Jeg tenker det er ganske pinlig ... Han (gutten) syntes det var helt greit, han var ikke så berørt av at han (mannen) var eldre egentlig. Men det at det satt et helt panel oppe i et bisitter-rom der, hvor det var bilder av han, bare det i seg selv ga jo en voldsom reaksjon da.. Det gjorde jo at han tenkte 'Oj! Guri! Dette her!' Altså, så de konsekvensene fra å ... ha flørta med noen inne på gutterommet, til at plutselig er det bilder av deg på politiets bord ... Det var en veldig vekker for han, opplevde jeg. At ... ting kan komme på avveie på et vis da. Men han personlig følte ikke det (nettrelasjonen) som en krenkelse på han, eller at han hadde problemer med det som hadde skjedd i ettertid. Det hadde han ikke. Men at det var flaut.

Å bli bevisstgjort risikoen

Informantintervjuene illustrerer ulike typer av risiko forbundet med å inngå i en seksuell relasjonen på nettet. Ved å legge ut seksualisert materiale, vet man aldri hvor dette havner, det kan misbrukes av den andre, eller det kan misbrukes av en tredjepart som får tak i materialet. De sosiale konsekvensene kan bli meget store, og de personlige likeså. Det som først har blitt oppfattet som positivt, kan fort snu til å bli noe ubehagelig, og man kan føle seg alvorlig truet. De ansatte forteller at det er vanlig at ofrene etter hvert kan få sterke reaksjoner med voldsom angst og en konstant redsel for at materialet skal bli sett av andre. De er redde for hva som kan skje med bilder og filmer som kommer på avveie, at noen vil oppdage det, og at det vil kunne forfølge dem hele livet. Unge som har blitt presset eller lokket inn i situasjoner som kan være vanskelig å se rekkevidden av, vil ofte ikke se helheten eller konsekvensene av det de er med

på. Grytbakks undersøkelse viser at etter at det hadde gått noe tid og jo mer perspektiv de unge får på hendelsene, jo tydeligere ser de hendelsene som overgrep. Og da er det ikke uvanlig at man får problemer med dette i ettertid. Noen ansatte poengterer også viktigheten av å formidle dette til dem som ikke opplever noe negativt når de kommer til barnehuset. Måten de ansatte håndterer dette på vil også være avhengig av alder. Mange av informantene erfarer at de fleste som blir grundig manipulert og lurt er i 13–14-årsalderen. Ved 15-16-årsalderen er man ikke så naive og dermed vanskeligere å lure.

Det er også derfor viktig å fortelle dem hvor lurt de kan bli. Mange er lettet over å komme ut av det, og mange føler seg lurt. Når de blir litt eldre er det mindre forekomst av å bli lurt, man er mer skeptisk. Men mange er fremdeles sårbare og venneløse.

Som vi har vært inne på, kan det være vanskelig å avdekke nettovergrep, hvis dette ikke er en del av anmeldelsen, og heller ikke har kommet frem under avhørene. Hvis ikke barnet eller den unge selv ser på det som har skjedd som overgrep, eller på seg selv som offer, kan det være svært vanskelig å avdekke det som har skjedd og hvilke følger det har hatt. Også under avhørene kan det være vanskelig å avdekke noe nytt eller annet enn det som inngår i anmeldelsen.

De personene som ikke oppfatter seg selv som offer får ikke nødvendigvis oppfølging hos barnehusene. Tilbudet er frivillig, men hvordan barnehusene følger opp saken er avhengig av alder og utviklingsnivå og ut ifra hvordan foreldrene blir vurdert.

Jeg tror ikke at de ungdommene (som ikke ser seg selv som offer) kommer hit. Tror det er noen som glipper, ikke bare fra oss, men fra hjelpeapparatet generelt. Men vi opplever at vi på barnehuset er mye mindre farlige enn veldig mange andre. Fordi at vi vet, vi vet hva de har fortalt, vi vet hva bevisene er, så vi trenger ikke å snakke om det. Det gjør det mindre farlig tror jeg.

Å bygge opp samtalen og å sette i gang en refleksjonsprosess

Hvordan man bygger opp samtalen med den som er utsatt for nettovergrep ansees å være viktig, uansett hvordan den unge stiller seg til det som har skjedd. Fagfolkene vi har intervjuet peker på at samtaler om overgrep krever tålmodighet, at man må gå forsiktig frem, og at det er viktig å bygge opp tillitt før man

går nærmere inn på temaet. Informantene forteller at de ofte starter med å alminneliggjøre nettovergrep ved å fortelle om andre som har blitt lurt, og om hvor lett det er å bli lurt på denne måten, før de går over til å spørre mer direkte, og eventuelt behandle. Det understrekes at det er særlig viktig å nærme seg temaet åpent, når personen selv har vært en aktiv part.

Det som er viktig er å utforske åpent. Det er alltid en stor utfordring, det er alltid slik at man ikke får med seg alt. Og når det er såpass skambelagt, og de ikke ser det som et overgrep, kan det være svært vanskelig å avdekke. Viktigste er å ta tak i skyldfølelse og skam. Å prøve å få dem til å innse at det ikke er deres feil.

Det er jo litt ulikt ... og utfra den enkelte sak ... Og det er jo noen grad av normalisering i det. Plassere ansvar, hjelpe dem å sortere, og rydde litt. Hvem har ansvar for hva her, og hvilken forutsetning hadde man til å vite sånn eller sånn.

Vi bruker faktaark, forteller hva som kan skje. Hvis de ikke innser hva de er med på, er det ofte litt mer alvorlige ting som ligger bak, og da er det gjerne fint å være flere som samarbeider og man prøver å finne ut hva personen trenger av hjelp. (Det er viktig) å være åpen og fortelle om hva som kan være normale reaksjonsmønstre.

Fordelene ved å være flere hjelpeinstanser fremheves i flere sammenhenger.

Hvis vi avdekker og det ikke ha blitt gjort det i andre instanser, er det viktig å gå videre med det. Vi ser (det) an. Vi prøver å få dem til å se hva de har vært med på, men vi vil ikke være fordømmende, kun hjelpe dem i prosessen med å finne ut hva de holder på med. Her trenger vi ofte hjelp av andre instanser. De trenger anerkjennelse, omsorg og forståelse og å vite at det er andre veier å gå.

Noen av intervjuene gir nærbilder av hvordan fagfolk på barnehusene kan legge opp en refleksjonsprosess. Et eksempel på det er en informant som har observert hvordan en kollega nærmet seg en klients opplevelser ved å starte en tankeprosess, og stadig bevege seg videre gjennom å forfølge tankene klienten fortalte om.

NN hadde flere av disse sakene til å begynne med, jeg husker jeg så tavla hennes etter en time, og da hadde hun gått gjennom med denne jenta, hva var det hun ønsket seg i livet, og hva ga denne seksuelle kontakten henne – ga den henne det hun ønsket seg? Var det egentlig det hun ville ha? Altså rett og slett en sånn dybde-utforsking. Hva er det du oppnår ved å gjøre dette? Ok, jeg skjønner at du får oppmerksomhet, at det er godt på den måten, men hun hadde ikke fått noe ut av det seksuelle egentlig. Men det var jo den nærheten, og den oppmerksomheten, og hvordan står det i forhold til det du ønsker deg på sikt. Og hjelp henne å tenke rundt det.

Blant de informantene som har lite erfaring med nettovergrep, er det en god del usikkerhet om hvordan man skal håndtere slike samtaler, og de ønsker mer kunnskap.

11 utfordringer i forhold til psykisk utviklingshemmede

Cirka halvparten av barnehusene har erfaring med psykisk utviklingshemmede som har blitt utsatt for nettovergrep. Forskningsbasert kunnskap på feltet tilsier at vi her har å gjøre med en underrapportering. Noen barnehus er organisert slik at én eller flere har fått et spesielt ansvar for ulike grupper, og psykisk utviklingshemmede er en slik gruppe det har kommet mer fokus på nå. En informant fra et av de større sentrene forteller at de ikke har en egen gruppe som håndterer saker der nettovergrep inngår, men har organisert seg etter en vurdering av hva ofrene trenger. Blant annet har de ansatte spesialisert seg på saker der psykisk utviklingshemmede er utsatt for vold eller overgrep.

Alle informantene som har erfaring med denne type saker, gir uttrykk for at de opplever at denne gruppen er særlig sårbar. De elementene som trekkes fram er de samme som gjelder for andre utsatte, men de er mer alvorlige. Psykisk utviklingshemmede kan framstå som mer naive i relasjoner, de kan ha særlige vansker med å sette grenser, og med å se konsekvenser av handlingene sine. Andre risikofaktorer for å bli utnyttet, er at de ofte har færre venner og er mer ensomme, og dermed har mindre sosial erfaring. De kan også ha vanskeligheter for å se om en relasjon utvikler seg i en unormal retning.

Flere forteller om hvordan de som er utenfor vanlige sosiale nettverk søker ekstra oppmerksomhet, at de i mange tilfeller sulter etter sosial kontakt, og ikke minst det å få seg en kjæreste.

De er enda mer sårbare, og trenger enda mer hjelp til å forstå hva de er med på ... De er veldig mye lettere å lure ... ikke minst siden de ofte er mer ensomme og har drømmer om en kjæreste som kan holde dem i hånden ... De kan gjerne være med på store deler av det, men de ser gjerne ikke for seg sexen ... de er ofte ikke forberedt på det overhodet. Og har ikke skjønt hva som skulle komme.

Plutselig kan forholdet ta en vending som kan medføre voldtekt og andre svært alvorlige krenkelser.

Har ... opplevd en onkel som filmet en lettere psykisk utviklingshemmet jente på cirka 14 år. Fikk ... lurt henne med på møte og voldtatt henne. Hun satte seg selv stadig i situasjoner som var krenkende for seg selv. Dette skapte en voldsom stress hos henne, hun var så livredd også for at noen skulle gjenkjenne henne på filmene. Vi brukte svært mye tid på å berolige henne, om at de (bildene) nok aldri ville kunne komme ut, vi fant ingen bevis på at de lå ute på delingssider. Hun var 15 år når hun kom hit, og hun var her flere ganger med nye ting som hadde skjedd.

Flere av informantene gir uttrykk for at overgrep mot psykisk utviklingshemmede er sterkt underrepresentert.

Jeg tror at noe av grunnen til at vi sitter med den følelsen av at de psykisk utviklingshemmede ikke så ofte er involvert i nettovergrep eller nettproblematikk da, er fordi at vi har færre av de sakene i det hele tatt her. De er økende, men fortsatt få. Garantert underrepresentert. Vi regner med at siden politiet nå jobber med å bli bedre på å fange dem opp, så vil det antallet være økende.

Det rapporteres også om at barnehusene selv er aktivt involvert i en slik oppgave.

Vi har opprettet en egen gruppe her som skal få til flere anmeldelser. Det er mye færre anmeldelser enn det man vet er reelt. I den forbindelse har vi også mye kontakt med organisasjoner, både frivillige og offentlige for å lære mer og få til en holdningsendring om at man må handle.

Flere av informantene rapporterer at skolene utfører et viktig arbeid ved å informere og bevisstgjøre barn og unge om nettvett, og om farene man kan stå overfor. Samtidig understrekes det at det er et problem at de som ikke er så ressurssterke, ikke helt klarer å ta denne kunnskapen til seg og overføre den til praksis.

Det er veldig mange bevisste unge der ute, skolene har gjort en bra jobb. Men de sårbare er ikke ressurssterke ... (nok) til å ta den kunnskapen til seg, og bruke den. Det gjør at oppfølgingen er vanskelig, refleksjonsnivået er ikke tilstrekkelig ... Man må gjenta mye, og bygge opp det sosiale nettverket.

Det er flere paralleller mellom hvordan de ansatte på barnehusene opplever møtene med de psykisk utviklingshemmede og de aller yngste. Yngre ofre framstår som mer lettlurte enn de som har blitt litt eldre. Slike relasjoner ser ut til å bli mer uinteressante med alder og refleksjonsnivå. Flere informanter forteller hvor viktig slike relasjoner kan være for dem som sliter sosialt ellers i hverdagen, og at det er derfor også lett å overse faresignaler. En informant forteller en historie som omtales som typisk. Den omhandler en jente på 12, nesten 13 år, som først blir forelsket, og dernest blir alvorlig traumatisert når relasjonen viser seg å være noe annet enn hun har trodd.

Hun hadde vært på et nettsted ... og fått kontakt med en person som hun trodde var en yngre gutt. De startet så å ha skype-kontakt. Hun hadde en veldig fin opplevelse rundt dette, mange positive tilbakemeldinger og oppmerksomhet og hun hadde blitt ganske forelsket i denne 'gutten'. Det ble ikke en traumatisk opplevelse før det ble oppdaget og hun måtte avslutte kontakten, da ble hun truet av denne personen og mistet helt kontrollen. Fikk en veldig sterk reaksjon på dette. Det tok en stund før hun klarte å innrømme alt. (...) Denne jenta gikk her på barnehuset i et år for oppfølging, hun er lettere psykisk utviklingshemmet, har ADHD, er prematur og har lese-skrive-vansker og må ha mye tilrettelagt. Det vil si at hun er typisk sårbar. Hun var veldig opptatt av at dette var en positiv opplevelse, det har vi også møtt henne helt på. Både det og det traumatiske når det blir oppdaget og alt skjærer seg, det er også viktig å oppmuntre henne i alle følelsene.

I denne saken ønsket jenta selv å gå til behandling på barnehuset. Og dette ønsket ble etterkommet.

Hun var tidligere på BUP, og vi hadde dialog underveis med dem. Hun ville heller ha oppfølging av oss enn på BUP, da hun syntes det var så flaut å komme tilbake til dem med det hun hadde gjort. Hun gikk her ukentlig hos oss i begynnelsen så litt sjeldnere, til sammen 26 ganger. Det viktigste i hennes sak var å jobbe med stresshåndtering, affekt-avverging, normalitet og seksualitet. Å ta bort skyld og skam.

Som tidligere omtalt, er det Kripos som foretar avhørene når ofrene enten er mindreårige eller psykisk utviklingshemmede. De har sine egne avhørsmetoder når de gjennomfører dommeravhør med disse gruppene. Å stille mindre åpne spørsmål, er her sentralt.

I sånne tilfeller er det viktig å ha sekvensielle avhør med korte sesjoner, men lange pauser. Det er vanskelig å snakke om flere ting, man må ha fokus på en ting av gangen, og man må bestemme seg for hva som er viktigst å fokusere på. Man kan ikke så lett stille åpne spørsmål, og de har vanskelig med å fortelle fritt, det gjør det jo vanskeligere å avdekke noe som man ikke spør direkte om. Med vanlige barn appellerer man mest til barnas åpne fortelling.

Å bevisstgjøre foreldre fremheves også som særlig viktig der hvor barnet eller den unge har sosiale utfordringer. En informant peker på betydningen av at barn de mistenker er i faresonen for å bli utnyttet, utredes og får en diagnose, hvis de ikke allerede har det, slik at foreldrene kan få informasjon om hva det innebærer av risiko.

Har sett at det også er avhengig av hva man har av evner som individ til å sortere ut selv hva man er med på. Hva som er rett og feil. Om man har eksempelvis Aspberger ... da er det vanskelig å skjønne signaler, og tro at dette er kompisen ... eller kjæresten min, fordi vi har hatt kontakt på nettet. Og da er det ... lett å bli ført bak lyset, og viktig at foreldrene kjenner til disse tingene, at dette har mitt barn vanskeligheter med, og at de følger med. Viktig at sånne saker kommer opp på bordet. Mange av dem jeg har truffet på har ikke fått diagnose når de kommer hit. (...) Ved å høre flere samtaler kan vi få mistanke om dette ... finne ut av om det bare er i denne saken eller også i andre saker at barnet kommuniserer dårlig.

Denne informanten pekte også på at det er viktig å få laget et beskyttende nettverk rundt personen. Det vil si at man involverer flere instanser og voksenpersoner som på ulike måter kan følge med på hva som skjer på nettet, og med sosiale relasjoner fremover. Her kan det være en fordel å starte med et stormøte der man sammen går igjennom hva som kan gjøres for å beskytte offeret på best mulig måte. Alle vil her få bestemte oppgaver avhengig av kompetanse og relasjon samt muligheter. Et tilfelle ble trukket fram som eksempel.

Jeg kom på en som jeg hadde en del oppfølging på. En ungdom som var lettere psykisk utviklingshemmet, som hadde blitt utsatt for overgrep etter innledende kontakt på nettet. (...) ... i oppfølginga av han, som er psykisk utviklingshemmet og ekstra sårbar, så ble det enda viktigere med involvering fra det voksne systemet rundt. Han var fortsatt ungdom, selv om han nærma seg myndighetsalder,.. så det var å informere, og snakke godt nok med foreldre til å sikre tilstrekkelig oversikt og involvering, for å forebygge at det skal skje igjen ... jobbe veldig konkret med helt enkle nettvett-regler.

Også i dette tilfellet hadde gutten blitt utsatt for grove seksuelle overgrep, og behovet for oppfølging dreide seg først og fremst om traumebehandling, som for mange andre i samme situasjon. Men informanten understreket at det som kommer i tillegg når psykisk utviklingshemmede er involvert, er at det blir enda viktigere med sikkerheten rundt, at man får oversikt over situasjonen, og at man har flere til å hjelpe og støtte dem.

Som vi har sett, er det ikke alle barnehusene som gjennomfører stormøter, og som heller ikke har ressurser til å skape omfattende sikkerhetsnett for dem som antas å være særlig risikoutsatt.

12 Å håndtere nettovergrep: Hva er mest utfordrende?

Informantene ble spurt om det var noen spesielle utfordringer ved å følge opp eller behandle dem som har vært utsatt for nettovergrep. De fleste pekte på at det var utfordrende å forholde seg til ofrenes mangel på kontroll over situasjonen, følelsen av å aldri kunne vite om materialet skulle dukke opp igjen, og i tilfelle hvem som skulle kunne se det. De så at denne vedvarende angsten og følelsen av å aldri kunne slappe helt av kunne føre til store traumer, og at det var vanskelig å berolige dem.

Det blir en del av angsten, (når du er) 12 år gammel, skjønner (du) ikke helt hva du gjør. Men etter hvert går det opp for dem og det kan være veldig traumatisk at du ikke har noen kontroll over bildene som du en gang har lagt ut. En gjorde det som 12-åring til to jevnaldrende, hun har vært livredd siden og innbiller seg fort at folk ser rart på henne overalt ... (nå driver hun med) selvskading ... meget vanskelig.

Flere understreket at denne type situasjoner kan skape usikkerhet om hvordan de som fagfolk kan håndtere disse sakene til beste for ofrene. Hva er den største utfordringen i å skulle hjelpe barn og unge som opplever at de ikke har kontroll?

Spesielle utfordringer med nettovergrep er det at man må bli oppmerksom på at det kan slå tilbake på barnet, ikke nødvendigvis det at det kommer noen bilder, men at man skjønner at de lever i stadig press om de skal dukke opp.

Den største utfordringen er å snakke med dem som ikke har hatt kontroll. De som har kontroll og setter grenser, de bærer hodet lettere. (...)

Det er å håndtere alt snakket i ettertid. Å hjelpe barnet med det. Barnet lider mye, av sladder av utestenging, og det kan fort blir rykter som kommer helt ut av proporsjoner. Og voksne er ikke noe bedre. Det er det vanskeligste. På sosiale medier blir alt sauset sammen.

Flere av informantene uttrykker at de savner kunnskap på feltet, men innser at en veileder heller ikke er så enkelt å lage.

Skulle gjerne hatt noe hjelp i forhold til hvordan man går frem. Det finnes ikke noen veileder på dette, og det er kanskje ikke mulig å lage heller. Man må gjøre mye, og føle seg frem. Det er mange tråder..

Mangelen på kompetanse om internett, både teknisk og hva slags sosiale medier og nettverk, er det flere som tar opp, når de får spørsmål om hva som er mest utfordrende. Det at de ikke vet så mye om internett, kan gi en følelse av usikkerhet, og gjøre det vanskelig «å møte hverandre i dialogene».

Et svar på spørsmålet om hva som er det vanskeligste i arbeidet med nettovergrep, som går igjen hos mange av informantene, er at det handler om å få ofrene til å forsøke å avfinne seg med situasjonen, slik den nå en gang er, og å frata dem ansvaret.

Vi må hjelpe dem med å forhold seg til at de (bildene) kan komme til å finnes der til evig tid. Det kan man ikke påvirke, de finnes der ... Og at det kan være flere på skolen som ser disse bildene, de går frem og tilbake. Viktig at de få høre at det ikke er deg, bildene er ikke deg. Det har av og til overrasket meg, tøffe unge, så sier du til dem, dette er ikke din skyld, da kommer tårene, og mor gråter også ofte ... Det å lette barna for at det ikke er deres skyld, det er viktig.

13 Avsluttende refleksjoner

Formålet med dette prosjektet har vært å få innsikt i hvordan barnehusene håndterer nettovergrep, i den forbindelse har vi undersøkt barnehusenes arbeidsrutiner, samt de ansattes tanker og holdninger til dette. Vi har spurt om barnehusene har noen spesifikke rutiner for å avdekke overgrep når dette ikke har vært en del av anmeldelsen, og om hvordan de går frem når slike overgrep er avdekket. Videre har vi spurt om hvordan samtalene med utsatte barn og unge gjøres, hvordan barnehusene involverer foreldrene og andre relevante samarbeidspartnere, samt hvordan de følger opp og eventuelt behandler de som har blitt utsatt for nettovergrep.

I dette avsluttende kapitlet løfter vi frem noen hovedfunn, og presenterer noen refleksjoner rundt disse. Et av hovedfunnene er at det varierer svært mye mellom barnehusene hvor mye erfaring de har med nettovergrep, og hvor ofte de har denne type overgrepssaker. Spennet er fra «nesten aldri» til «svært ofte». Vi kan ikke tallfeste hvor mange saker der nettovergrep inngår som blir håndtert på det enkelte barnehus uten å gå inn i mappene til hver enkelt sak. Innenfor rammen av dette prosjektet har det ikke vært mulig å gjøre det. Det er grunn til å anta at en endring i registreringsrutinene, med mer synliggjøring av overgrep, ville kunne bidra til en høyere bevissthet om temaet. Dette konkrete forslaget har også blitt løftet frem av flere informanter.

Men selv uten å kunne tallfeste, finner vi betydelig forskjeller mellom barnehusene. Erfaringer med forekomst av nettovergrep er meget varierende. Hvis vi antar at risikoen for å bli utsatt for overgrep på nettet ikke er svært ulik fra et geografisk område til et annet, må vi se i andre retninger for å få innsikt i forskjellene. Det finner vi når vi ser på hvordan fagfolkene møter barna og familiene deres.

Barnehusene bruker, med et par unntak, mer generelle termer når de spør barn og unge om de har opplevd noe annet krenkende enn det som har kommet frem i anmeldelsen eller dommeravhøret. En slik fremgangsmåte åpner svært sjelden opp for at barn og unge begynner å fortelle om nettovergrep. Barn og unge som har blitt lurt eller selv vært aktive på nettet er ofte meget skamfulle og har vanskelig for å åpne seg om dette. Å få dem til å fortelle

handler mye om å bygge opp en tillitsfull relasjon, noe som kan kreve ekstra oppmerksomhet og tid. Informantene erfarer at det som regel oppleves som en stor befrielse for ofrene å få fortelle at de har blitt eller blir utsatt for nett-overgrep. En viktig ting er å fortelle, å slippe å ha hemmeligheten for seg selv, en annen er den viktige betydningen av å få tilbakemelding på at de ikke er alene om å være lurt eller at det som har skjedd følger manipulerende mønstre som kan være vanskelig å avdekke til å begynne med. De ansatte beskriver betydningen av at de unge får både trøst og hjelp til å komme over skam og skyldfølelser, samt at det av og til kan være nødvendig å gå inn for å løse eventuelle praktiske problemer sammen.

Empirien viser at det kun er et fåtall av barnehusene som jobber aktivt for å avdekke om det forekommer nettovergrep når dette ikke er en del av anmeldelsen. Informanten ved det barnehuset som er mest aktiv med å spørre om nettovergrep, oppgir at det er svært vanlig at de avdekker, og de avdekker i langt større grad enn de som ikke spør spesifikt om dette. Det viser at det er stor sannsynlighet at nettovergrep forekommer langt oftere enn de tilfellene som blir anmeldt, og det viser også hvor viktig det er at det legges til rette for at de som er utsatt gis anledning til å fortelle. Bevisstgjøring av barnehusansatte om nettovergrep og betydningen av å ha denne typen overgrep i tankene når de snakker med barn og unge om hva de har opplevd, vil bidra til at alle utsatte får mulighet til å fortelle om de blir utsatt for nettovergrep. Hvis det ikke er en del av anmeldelsen, vil slike samtalerutiner øke sannsynligheten for å avdekke om nettovergrep er en del av problemet. Det er viktig å få avdekket nettovergrep fordi skadevirkningene kan ha store psykiske og sosiale konsekvenser for ofrene.

Flere av informantene i denne undersøkelsen etterlyste mer kunnskap og oppmerksomhet rundt nettovergrep. Våre data indikerer at det å spørre om nettovergrep i kartleggingsøyemed ikke er særlig egnet til å avdekke. Mange av informantene var selv klare på at måten de nærmet seg temaet ikke var tilstrekkelig tilrettelagt for å få avdekket om de unge ble utsatt for ting på nettet, og at de antok at denne typen overgrep er sterkt underrapportert. Som tidligere nevnt, er det nødvendig å legge forholdene, og samtalen, til rette for å kunne komme inn på nettovergrep. Flere ansatte ga uttrykk for at de ønsket mer kunnskap om blant annet samtalemotodikk for å komme de som lar seg utnytte på nettet i tale, for å kunne møte unge der de er. Men de etterlyser

også kunnskap om sosiale medier generelt, og mer teknisk kunnskap. De ansatte har meget høy generelt kompetanse, men mange etterlyste mer spesialkompetanse på dette feltet. Det foreligger en del litteratur om nettovergrep og hvilke mekanismer som fører til de ulike formene for nettovergrep. Redd Barna har en god del materiale tilgjengelig på sine nettsider.

Et annet viktig funn er betydningen av å gi støtte til foreldrene i slike saker. Det å stå overfor en situasjon der man oppdager at barnet ditt har levd et hemmelig (og seksuelt) liv på nettet, kan føre til at foreldrene opplever situasjonen som forvirrende og fortvilende. Alle informantene understreket hvor viktig det er å støtte foreldrene med veiledning og samtaler – slik at de igjen kan være en støtte for og veilede sine barn på best mulig måte. De poengterte også betydningen av å lære foreldre om nettvett, hvordan de skulle prate med barna om nettet og om hvordan de kan følge med uten å virke invaderende. Når ansatte skal veilede foreldre i nettvett, kan det være en stor fordel at de har en del teknisk kunnskap og kunnskap om sosiale medier.

Barnehusene har mulighet til å jobbe forebyggende for å unngå at barn eller ungdom som allerede er utsatt for overgrep blir utsatt for ytterligere overgrep, blant annet på nettet. Erfaringer har vist at det er økt risiko for at de som har blitt utsatt for overgrep, blir utsatt for gjentatte overgrep. Det er derfor svært viktig å jobbe med de unge slik at de ikke havner i lignende situasjoner igjen. Når de ansatte jobber med saker der nettovergrep er involvert, er de bevisste på å veilede både foreldre og barn i nettvett og om hvordan man skal unngå å bli manipulert og lurt. De ansatte ser det også som sin oppgave å få barn og foreldre til å snakke sammen og samarbeide bedre i hverdagen. I tillegg er det viktig å gå inn på hvordan de i fremtiden best kan beskytte seg gjennom å hjelpe dem til å reflektere over hva slike relasjoner gir, og om andre og sikrere måter å møte ulike behov på. Som undersøkelsen indikerer, er det de mest sårbare som har størst risiko for å bli utsatt for nettovergrep. For en del av disse kan det være vanskelig å se konsekvensene og forstå hva man bør og ikke bør gjøre på nettet. I slike tilfeller er det viktig å bygge opp et nettverk bestående av personer i nærmiljøet som de har tillit til og som kan hjelpe dem til å unngå å bli lurt til å inngå i krenkende relasjoner. Ikke alle barnehusene opplever at de har kapasitet til å jobbe med stormøter, dette er noe som bør prioriteres.

Flere av de ansatte ved barnehusene ønsker at nettovergrep blir et mer synlig tema og at det settes mer på dagsordenen, fordi de antar at dette vil bidra til økt kunnskap og bevissthet. Noen foreslo at man med fordel kunne ha mer erfaringsutveksling mellom barnehusene, slik at de med mindre erfaring kan dra nytte av den kunnskapen de med mer erfaring har opparbeidet seg.

Et annet viktig funn er at det generelt kan være problematisk å koordinere avhørene til det beste for barnet når overgriper og offer befinner seg i ulike distrikt. Som regel vil man prøve å avhøre den mistenkte først. Hvis barnet avhøres først vil forsvareren og mistenkte ha mulighet til å få innsikt i innholdet i vitneprovet før den mistenkte forklarer seg. Noen ansatte peker på at dette er negativt fordi det gir den mistenkte mulighet til å kvitte seg med bevis. Det bør vurderes om man bør få bedre rutiner for å koordinere avhørene mellom de ulike distriktene.

I november 2014 lanserte regjeringen sin nye tiltaksplan mot vold og overgrep mot barn. Tiltaksplanen tar for seg flere ulike tiltak, og tar også opp hvordan man skal gå frem for å forhindre at det forekommer overgrep mot barn på nett. Et av tiltakene er å utarbeide en kunnskapsstatus om digital mobbing der hensikten er å få oppdatert kunnskap om utviklingen, og om effektive tiltak for å bekjempe mobbing på sosiale medier. Blant annet skal politiets innsats på nett forbedres. Viktige satsningsområder er å øke innsatsen mot besittelse og deling av overgrepsmateriale på nett gjennom å bedre kompetansen og kapasiteten i politiet både til å sikre og gjennomgå overgrepsmateriale. Det skal legges til rette for hyppig oppdatering og kursing for å fange opp endringer i risikobildet, og politiet skal gis kursing og etterutdanning om de digitale elementene for å kunne stille de riktige spørsmålene. Videre skal det kartlegges om Kripos' Røde knapp, slettmeg.no og andre ressurser bidrar tilstrekkelig til å dekke barns og foresattes behov for rapportering og bistand samt at målgruppene kjenner til tilgjengelig rapporterings- og bistandsmekanismer (Tiltaksplanen «En god barndom varer livet ut»).

Dette betyr en satsning på den mer tekniske og politifaglige delen av nettovergrep, noe som kan bidra både til å hjelpe og til å fungere forebyggende. Samtidig viser våre funn at for barn og unge som er utsatt for nettovergrep, er det meget viktig å arbeide på flere nivåer, og dette fordrer bevisstgjøring og økt kunnskap. Samtidig må det komplekse hjelpebehovet for dem som er utsatt også være synliggjort.

Litteratur

- Andersen, Clas Fredrik (udatert power point) Statens barnehus Sandefjord
- Bakketeig, Elisiv; Berg, Mette; Myklebust, Trond og Stefansen, Kari (2012) Barnehusevalueringen 2012. Delrapport 1. Barnehusmodellens implikasjoner for politiets arbeid med fokus på dommeravhør og rettsmedisinsk undersøkelse. *PHS Forskning* 2012: 6. Politihøgskolen, Oslo
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2014). *En god barndom varer livet ut. Tiltaksplan for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom (2014–2017)*.
- Bergen, Emilia (2014). *Comparing adult-youth and adult-adult online sexual solicitation: Manipulative behaviors, situational factors, and outcomes*. Institutionen för psykologi och logopedi vid Åbo Akademi, Finland
- Dale J. (2011) *Straffeloven § 201 a – ”grooming”*. Liten masteroppgave i rettsvitenskap. Det juridiske fakultet. Universitetet i Tromsø
- Green, Charlotta(2011) *Fula gubbar, nätflirtar och camsex*. Riksorganisationen för Kvinnojourer och tjejourer i Sverige (Roks), Sverige
- Grytbakk, Anne (2012) Krenket men ikke offer. *Fontene* 6/12
- Kripos hjemmeside <https://tips.kripos.no/cmssite.asp?c=1&h=42&menu=2>
- Nicolaisen H (2008) *Nettrelaterte overgrep og rettspraksis. Overgrep som følge av kontaktetablering på internett*, Redd Barna Oslo
- Politiet/ Kripos (2015) *Trendrapport 2015 – Den organiserte kriminaliteten i Norge*.